

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΧΡΟΝΙΑ Ι΄

ΑΘΗΝΑ, ΣΑΒΑΤΟ, 9 ΤΟΥ ΘΕΡΙΣΤΗ 1912

ΑΡΙΘΜΟΣ 482

ΕΝΑΣ ΛΑΟΣ ΥΨΩΝΕΤΑΙ ΑΜΑ ΔΕΙΞΗ
ΠΩΣ ΔΕ ΦΟΒΑΤΑΙ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ-
ΨΥΧΑΡΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ πρὸς τὸν κ. Πάλλη.
ΓΕΡΑΣ. ΖΕΡΒΟΣ. Οἱ Ἴταλοι στὴν Κάλυμνο.

Κ. ΚΟΝΤΟΣ. Τραγοῦδι τοῦ χωρισμοῦ.
Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΤΟΥ ΝΟΥΜΑ. Θεατρικά. Κίνησις τῆς ἐπο-
χῆς καὶ πρωτότυπα ἔργα.
ΛΕΑΝΤΡΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ. Μία σημειοσσίλα γὰρ «Τ' ἄρ-
ματα» τοῦ Γ. Βλαχογιάννη.
Α. ΤΡΑΝΟΣ Κράτος ἡ ἐκκλησία χριστιανική.
Φ. Π. ΦΑΩΡΙΑΔΗΣ. Ἐνα ὄνειρο (τέλος).
ΧΡ. ΧΡΗΣΤΟΥΛΑΚΗΣ. Ὁ Βενιζέλος καὶ ἡ πολιτικὴ του.
Η ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ. Ἀπάντησις οἱ γράμματι τοῦ Γιαννισοῦ.
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ. — Ο,ΤΙ ΘΕΛΕΤΕ.

Ο ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ

Τώρα πού τὸ ζήτημα τῶν βουλευτῶν τῆς Κρή-
της παραμερίστηκε γιὰ κάμποσους μῆνες μετὰ τὴν
ἀναβολὴ τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐλληνικῆς Βουλῆς καὶ
τὰ χυδαία ἀντιπολιτευτικὰ κόλπα ξεθύμαναν καὶ
χωνεύτηκαν τὰ πατριωτικὰ τοιμπούσια μετὰ τὸν
μπάρμπα Μιστριώτη ἐπὶ κεφαλῆς, πρέπει νὰ γρα-
φτοῦνε μερικὰ πράγματα μετὰ σκοπὸν κυρίως κριτικῶ.

Κανείς τίμιος καὶ μετὰ γνώσιν, δὲ θὰ πεί βέβαια
πὸς ἡ ἀπόπειρα καὶ ἡ ἐπιμονὴ τῶν βουλευτῶν τῆς
Κρήτης νὰ μπουδίστῃ τὴν ἐλληνικὴν Βουλὴν ἀποτε-
λοῦσε σοβαρὴ πολιτικὴ. Ἡ Ἑλλάδα (μαζὺ καὶ ἡ
Κρήτη) εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς παράγοντες,
κι' ὄχι ὁ σημαντικώτερος, γιὰ τὴ λύσιν τοῦ κρητι-
κοῦ ζητήματος, ἐφόσον *ὅλες οἱ ἐθνικαὶ δυνάμεις*
εἶναι συνασπισμέναι. Χωριστὴ ἐνέργεια τῆς Κρή-
της εἴτε ἐδῶ εἴτε στὴν Ἀθήνα εἴτε ἄλλου σή-
μερα δὲν μπορεῖ καμιά σημασία νὰ ἔχει. Κατα-
λοῦμε τὴν ἐξουσία; Φέρνουμε ἀναρχία στὸν τόπον;
Καταργοῦμε τὶς capitulations; Σφάζομε τοὺς Τούρ-
κους; Αὐτὰ ἔλα δὲν ἔχουν τὴ δύναμιν νὰ ἐκδιά-
σουν μετὰ κανένα τρόπον τὶς Προστάτιδες καὶ διορ-
θώνονται χωρὶς μεγάλη δυσκολία μετὰ μίαν στρατιω-
τικὴ ἀνακατοχή. Ἡ σημερινὴ λοιπὸν θέσις τοῦ ζη-
τήματος εἶναι τέτοια ὅστε τοῦτο μόνο ἀπὸ τὴν Ἀ-
θήνα ἐπίσημα μπορεῖ νὰ κινεῖται κ' ἡ Κρήτη νὰ
συμπράττει ὑπάκουη.

Αὐτὰ εἶναι ἀπλῆς ἀλήθειαι, μετὰ ἐπίσης ἀλήθεια
εἶναι ὅτι ἡ Κρήτη ἔλυσε στὰ πόδια τῆς καὶ πᾶς δὲ
βαστῆ. Αὐτὸ βέβαια ἐνδιαφέρει μόνο ἐμᾶς καὶ κα-
νείς δὲ λέει πὸς ἐπειδὴ ἐμεῖς πνιγόμαστε, πρέπει
νὰ πάρουμε καὶ τὸ ἐλεύθερον Κράτος στὸ λαιμὸ μας.
Κανείς δὲν τὸ λέει. Κάνομε ἕμωσ λόγον, γιὰτὶ ἡ ἡ-
θικὴ καὶ ὕλικὴ ἀσφυξία τῆς Κρήτης, πού εἶταν ἐπὶ
τέλους ἀναπόφευγη, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἐνδιαφέ-
ρει τὸν Ἑλληνισμό. Κάνομε λόγον, γιὰτὶ ὁ κυριώτε-
ρος αἴτιος γιὰ τὴν ἀθλιότητα καὶ τὴν κακομοιριά,
πού μᾶς δέρνει ἐδῶ κάτω, εἶναι ὁ σημερινὸς Κυβερ-

νήτης τῆς Ἑλλάδος. Κάνομε λόγον, γιὰτὶ εἶναι ἀ-
νάγκη νὰ βγοῦν μερικὰ συμπεράσματα σημασίας
πὸ γενικῆς.

Λοιπὸν ἡ νευρικὴ ἐξάντησις, πού σήμερον πά-
σχει ἡ Κρήτη, εἶναι σχεδὸν ἀποκλειστικὸν κατέρ-
θημα τοῦ κ. Βενιζέλου. Θάπρεπε νὰ ἀναζήτησιν καὶ
τὸ σημερινὸ χυδαῖον ἀντίπαλόν του τὸν κ. Χ. Πολο-
γεωργὴν μετὰ τὶς μεγάλας προπέρσεις αἰσιοδοξίας του,
μετὰ αὐτοῦ τοῦ ἡ γνώμῃ ποτὲ δὲ λογαριάστηκε στὰ
σοβαρὰ ἐδῶ.

Ἐγραφε λοιπὸν στὰ 1909 ὁ κ. Βενιζέλος,
ὑπουργὸς τότε τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Ἐξωτερι-
κῶν στὸν «Κήρυκα», τὸ αὐθεντικὸ ὄργανόν του, γε-
μάτος αἰσιοδοξίας: Καμιά δύναμις δὲ θὰ σταθῇ ἰκανὴ
νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ
νὰ πᾶνε *στὴν ἐλληνικὴν Βουλὴν μεθαύριο*. Καὶ
κάθε τόσο μᾶς διαβεβαίωνε πὸς τὸ Κρητικὸν ζήτημα
βρίσκεται σὲ καλὸ σημεῖον, πὸς ἐκεῖνος εἶναι σὲ θέσιν
νὰ ξέρῃ πολὺ καλά, καὶ πὸς ἐμεῖς δὲν ἔχομε παρὰ
νὰ βάλουμε τὰ δυνατὰ μας κάμποσον καιρὸν νὰ βαστή-
ξομε τὴν τάξιν. Ὅπου καὶ νᾶναι ἕμωσ θὰ δοθῇ, ἀν
μὴ σωστὴ ἔνωσις, πάντα ἕμωσ καὶ τέτοιο. Ἔτσι
ἔλεγε τότε.

Κ' οἱ μῆνες περνοῦσαν ὁλοένα κ' ὁ κόσμος,
καθὼς εἶταν φυσικὸ, ἄρχισε νὰ εὐσφορεῖ. Μᾶς κο-
πανοῦσαν διαρκῶς γιὰ γλήγορην καὶ καλὴν λύσιν μετὰ
οἱ ἄνθρωποι ὅσοι κ' ἂν ἔτριβαν τὰ μάτια τους τί-
ποτα δὲν μποροῦσαν νὰ διακρίνουν. Ὅσον πὸς τὸ ζήτημα
τῆς σημαίας τῶν παραλιακῶν προσειῶν ἤρθε κ' ἡ
ἀγανάχτησις τοῦ λαοῦ εἶταν τέτοια ὅστε ἐγκρέμισε
τὴν τότε Οἰκουμενικὴν Κυβέρνησιν, ἀν κ' εἶταν μέσα
οἱ κορυφαῖοι πολιτικοὶ τοῦ νησιοῦ. Τέλος, ὕστερα
ἀπὸ κάμποσον καιρὸν, διάφορα κομματικὰ τερτίπια
ὄχι ἐντιμα ἔδωσαν στὸ Βενιζελικὸν κόμμα πλειοψη-
φία μίαν ψήφου στὴ Βουλὴν καὶ μετὰ τὴν πλειοψηφίαν
τούτην βγήκε ὁ κ. Βενιζέλος πρόεδρος τῆς Βουλῆς
κ' εὐθὺς ἀμέσως Πρόεδρος τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπι-

τροπής. Καί τότε ή κυβέρνηση του ώργιασε κομματικώς.

Ήξερε πολύ καλά πώς ή Κρητική Πολιτεία χωρίς Άνώτατον Άρχοντα στεκότανε στόν άέρα, ήξερε πώς οι έλάχιστοι ήθικαι έροι που ύπήρχαν ως τότε, δλοένα έλυωναν με την αναβολή στη λύση του ζητήματος, ήξερε πώς το γενικό νεύριασμα δεν μπορούσε παρά να ξεσπάσει στη δημοσία τάξη, κι άντί να βάλει όλα τα δυνατά του και να μή δώσει τουλάχιστο καμιά άφορμή σε παράπονο από τη διοίκηση του, μόλις σκαρφάλωσε στην έξουσία άρχισε να φατριάζει. Είναι αλήθεια πώς ο ίδιος έκανε τον άρρωστο κ' έτσι δεν έβαλε την ύπογραφή του σε πολλά από τα Διατάγματα εκείνα, με ή ουσία είναι ότι ή κυβέρνηση του, καθαρή Βενιζελική, με την κομματική της τύφλα έγέννησε μεγάλο πείσμα και πολιτική εμπάθεια εκείνη την κρίσιμη εποχή στους ισχυρότατους αντίπαλους.

Νά γιατί είπαμε πώς φταίει ο κ. Βενιζέλος. Με την πολιτική του και την έξωτερική την επίπολαιο ή πονηρά αισιόδοξη, και την έσωτερική την κομματική, έράισε από τα θεμέλια του το πολιτικό οικοδόμημα κ' έκαμε οτι μπόρεσε για να γκρεμιστεί μια ώρα αρχύτερα, αν κ' έγνώριζε πώς δεν είχε καμιά στερεή βάση και μόνο με τη γενική και άπύλυτη ήθική συνδρομή όλων και τη μεγάλη φρόνηση των κυβερνητών του θα μπορούσε κάπως να βασταχτεί. Τι τον ένοιαζε όμως; Σ' αυτό το άναμεταξύ του έγγραφαν και του ξανάγραφαν από την Άθήνα και προετοίμαζε τη μετάθεση του. Όσοι μείνουν εδώ, ως χτυπούνε το κεφάλι τους.

Μά ή εϋθύνη του για τη σημερινή κατάσταση της Κρήτης δε σταματά ως εδώ. Γνωστό είναι πώς άκολούθησαν τότε τα πράματα. Οι χτύποι που έτρωγε ο έλληνομός από τη νέα Τουρκία εξαιτίας προπάντων της Κρήτης έκαμαν να πονέσει βαθύτατα ή εθνική ψυχή κ' έγινε ή επανάσταση του Γουδιού. Ο κύριος σκοπός της ήταν ή σύντομη έστρω και πρόχειρη πολεμική παρασκευή του κράτους για να μπόρεσει επιτέλους να τα βάλει με την Τουρκία και να λυθεί το κρητικό ζήτημα. Αυτό ήταν το πρόγραμμα.

Ο κ. Βενιζέλος λίγο καιρό ύστερα, σχεδόν εϋθύς από την αρχή, ήρθε σε γραπτή κι' άργότερα σε προφορική επικοινωνία με την επανάσταση. Είχε κάποιες σπουδαίες διαφωνίες για την άρχική της ένέργεια ίδίως γιατί, καθώς φρονοϋσε τότε, πρώτη δουλειά της ήταν να καθαιρέσει το βασιλιά Γεώργιο, κατά τα άλλα όμως έδειχνε πώς παραδεχότανε το πρόγραμμά της και **μάάλιστα το πολεμικό.**

Κ' ήρθε τέλος λαοπρόβλητος στην Άθήνα, ως συνεχιστής του προγράμματος αυτού. Βέβαια σε κανένα δημόσιο λόγο του δεν κήρυξε φανερά πώς θα πολεμούε με την Τουρκία. Έκτός όμως ότι αυτό άποτελοϋσε την κυριώτερη έντολή λαού και στρατού, **βρισκονταν και σε πλήρη άρμονία με τις πολιτικές του ίδιες.**

Ο κ. Βενιζέλος είχε τη γνώμη πώς το κρητικό ζήτημα είναι πια ζήτημα καθαρώς έλληνοτουρκικό. Πιστεύει και στην καλή πίστη και στην εϋμένεια

των Δυνάμεων, φρονεί όμως ότι δεν μποροϋν αυτές για το χατίρι μας να δυσαρεστήσουν την Τουρκία και να θυσιάσουν ύψιστα συμφέροντα τους εκεί. Άφου την Κρήτη θέλει να την πάρει ή Έλλάδα, ως πραγματοποιήση ή ίδια την ένωση. Όστε κατά τη γνώμη του, το κρητικό ζήτημα για να λυθεί σύμφωνα με τους έλληνικούς πόθους πρέπει ή Έλλάδα να κάνει νικηφόρο πόλεμο με τη γειτονική αυτοκρατορία. Ο πόλεμος είναι μοιραίος.

Μ' αν αυτό δεν το διαλάλησε φανερά, δεν έδισταζε διόλου να το λέει στις ιδιαίτερες συνομιλίες του. Καί τώρα πια μιλοϋσε ως Πρωθυπουργός του έλληνικού κράτους κ' είχαν για μάς τα λόγια του μεγάλη βαρύτητα. Νά γιατί είπα πώς ή εϋθύνη του για τη σημερινή κατάσταση της Κρήτης δεν περιόριζεται μόνο στο χρονικό διάστημα της εδώ πολιτικής του.

Έλεγε λοιπόν πώς θα πολεμήσει με την Τουρκία και γλήγορα μάάλιστα. Άς κάνουμε άκόμα λίγη ύπομονή. Πρέπει να συνταχθεί καλά κι' ο στρατός και το ναυτικό κι' αυτό θα γίνει πολύ σύντομα, ως του χρόνου την άνοιξη — έλεγε στα 1911. Έμένα του ίδιου σε έντελώς ιδιαίτερη φιλική κουβέντα πέρυσι, άνήμερα τ' άγιου Κωνσταντίνου, στο Τσίριγο, μου είπε: Άν έχομε την εϋτυχία να έπραγει και την έρχόμενη άνοιξη Άλβανική επανάσταση — έβραζε τότε — κ' είναι ή πεποίθηση μου πώς οι Άλβανοί δε θα ήσυχάσουν, δε θα χάσομε διόλου καιρό, μόνο θα σπρώξομε το κρητικό ζήτημα κι' ως δρίσουν οι Τούρκοι να πολεμήσομε. Στην έρώτηση μου αν θα είναι ως τότε το κράτος έτοιμο για πόλεμο, απάντησε ανεπιφύλακτα και με μεγάλη αισιόδοξία, ναί. Για πόλεμο άμυντικό, έννοείται. Μου μίλησε άκόμα για τη γλήγορότερη κινητοποίηση του έλλην. στρατού, είπε πώς ή μειονεκτική θέση των έλληνικών συνόρων δεν έχει μεγάλη σημασία, πώς σπουδαίο μέρος του δανείου ύπάρχει άθικτο με τούτη την πρόβλεψη και πώς τότε θαχομε την ύπεροχή στη θάλασσα. Μου έκανε λεπτομερή παραβολή των ναυτικών πολεμικών δυνάμεων των δύο κρατών. Μά ή ύπεροχή θα βαστοϋσε μόνο ως τότε — ως τώρα δηλαδή. Άργότερα, άμα ή Τουρκία παραλάβει τα μεγάλα σκάφη, που έχει παραγγεμένα, θα επικρατήσει εκείνη. Γι' αυτό είναι άπαραίτητο ο πόλεμος να γίνει ως την έρχόμενη άνοιξη το βραδύτερο. Έτσι μου έλεγε στις 21 του Μάη το 1911.

Και δεν τάπε αυτά μόνο σε μένα. Σε όλους τους κρητικούς, που έβλεπε. Στον κ. Σ. Χαριτάκη μίλησε με το ίδιο πνεϋμα πολύ πρωτότερα — στις 19 του Νοέβρη το 1910. Καί πάντα το νόημα της κουβέντας του, όταν μιλοϋσε για την Κρήτη, ήταν τούτο: Τι να κάμω; Άφου το κράτος το άφησαν σ' αυτά τα χάλια οι πρώην κυβερνήτες του, πώς μπορώ εγώ τώρα να κινήσω το κρητικό ζήτημα; Κάνετε ύπομονή, παιδιά, ως του χρόνου και τελειώνουν τα βάσανα. Φτάνει ή Τουρκία να έχει περισπασμούς,

Πριν καλοτελειώσει ή άλβανική επανάσταση, να ο Ιταλοτουρκικός πόλεμος. Βαστάει μήνες και μήνες,

έρχεται ή άνοιξη, ό στόλος ό τουρκικός μένει κλεισμένος στά στενά, ή Τουρκία έχει χιλίες δυο μπλεξιές, έξωτερικές κ' έσωτερικές, οι διάφορες έθνότητες της τρίζουν ιά δόντια και συνεργάζονται, και μόνο ή επίσημη Έλλάδα, τρέμοντας τόν πόλεμο, βάζει όλα τά δυνατά της να μη κάνει τήν παραμικρή πρόκληση έξ αίτίας τού κρητικού ζητήματος.* Δέ λέω πώς δέν κάνει καλά. Αύτή μόνη μπορεί να ξέρει αν είναι σέ θέση να τά βγάλει πέρα κι' άφου μάς λέει πώς δέν είναι, πρέπει να τήν πιστέψομε. Άλλως τε κι' από τή δική μας κοινή γνώση τών πραγμάτων τών δυο επικρατειών τό ίδιο συμπέρασμα βγαίνει.

Άλλο όμως θα ρωτήσομε. Γιατί μάς επερίπαιξε πέρυσι ό κ. Βενιζέλος; Για να γλύφομε, σαν τά μικρά παιδιά, τήν καρμέλα στό στόμα, και να καθόμαστε ήσυχα; Μά ένας χρόνος γλυστρά ώστε ν' άνοιγοκλείσεις τά μάτια σου. Πώς δέν ελογάριαζε τις συνέπειες τού ξεγελάσματος; Έπειτα ούτε ένας χρόνος δέν άφησε να περάσει. Άίγιους μήνες ύστερα, στά τέλη τού καλοκαιριού πέρυσι άρχισε να παραιτά τις πολεμικές του ιδέες και να μάς συμβουλεύει να λαοκάρουμε για τήν ώρα τό ένωτικό σκινί και να ξαναγυρέσομε με τρόπο τήν άρμοστεία. Δέν είχε καμιά άμφιβολία πώς ένα τέτοιο καθεστώς θα μάς τó ξανάδιναν οι Δυνάμεις. Και για να ήσυχάσει μία και καλή από τήν Κρήτη έγραφε και ξανάγραφε στους έδω πολιτικούς του φίλους να συμπράξουν με τόν πρώην πολιτικό τού αντίπαλο, πού πολλές φορές φανερά τόν κατηγορούσε για κατάχρηση, τόν κ. Μ. Κούντουρο. Ό λόγος εΐταν ότι ό κ. Κούντουρος είναι ό ζωηρότερος και πιά επικίνδυνος πολιτικός άρχηγός και ζητούσε να τόν προσοικειωθεί, άδιαφορώντας για όλες τις πολιτικές θεωρίες και άρχές, πού είχε κηρύξει, όταν πολιτευότανε έδω κάτω. Κ' ένώ στους πολλούς συνιστούσε αυτό, σέ άλλους πάλι φίλους του έλεγε άλλα, ζητώντας πρτ παντός να φάνεται ευχάριστος και να έμπνέει έμπιστοσύνη. Έτσι έγινε μία μισερή και κακορίζικη πολιτική συνεργασία, πού βάσταξε λίγους μήνες και ξαναχάλασε με περισσότερη αδιαλλαξία. Κ' ήρθε ή επανάσταση και μάς τάραξε, ζαλισμένη, άπελπισμένη, τυφλή από αντιβενιζελισμό, και παράσυρε τόν τόπο βρίσκοντάς τονε καταστρεμένο από τούς Τούρκους, παραιτημένο από τούς Φράγκους, περιγελασμένο από τήν επίσημη Έλλάδα.

Και ξαναρωτώ. Φταίει ή δέ φταίει εκείνος πού κυβερνά τήν Έλλάδα για τή σημερινή άθλιότητα της Κρήτης; Έδειξε πολιτικό νού, φρόνηση, ειλικρίνεια, εϋθύτητα; Τι έδειξε, παρακαλώ;

Ίσως μου πουν: Δέν πρόκειται να συζητήσομε τώρα για τό Βενιζέλο. Φταίει, δέ φταίει αυτός, ή

* Χαρακτηριστικό της τουρκοφοβίας, πού έχει πάθει ή ελληνική κυβέρνηση, είναι και τούτο. Από τόν καιρό της Άρμοστείας ως προχτές ακόμα ό Βασιλιάς ευχαριστούσε άπευθείας τήν κρητική κυβέρνηση κάθε φορά πού τούστέλιε συγκαλητήριο ή συλλυπητήριο τηλεγράφημα. Τώρα στό θάνατο τού αδερφού του κι' ό διάδοχος στήν όνομαστική του έορτή δέν άπάντησαν άπευθείας παρτ μέσο τού κ. Ραγκαβή κ' ύστερα από πολλές μέρες.

Κρήτη δέν έχει κανένα δικαίωμα για τά προσωπικά της να βάζει σέ ταραχή τó κράτος και να τού έμποδίζει τόν άνορθωτικό δρόμο του. Χωρίς άλλο. Μά πρέπει να δημολογηθεί ότι ή φθορά τού μοναδικού ήθικού παράγοντα, πού έκρατούσε κάπως τó άκέφαλο πολιτευμά μας, θέλω να πώ ή διάψευση της κούφιας αισιοδοξίας τού κ. Βενιζέλου και ή άπογοήτευση πού έφερε σέ έλους ύσο βασίζονταν σ' αύτή, δέν έχει βέβαια κανένα προσωπικό αντιπολιτευτικό έλατήριο. Η άπόγνωση λοιπόν είναι ή κυριότερη αίτία της ταραχής της Κρήτης. Και σ' αύτή τήν παραζάλη ή κίνηση πρτς τήν Έλλάδα είναι σχεδόν αυτόματη, μηχανική.

Μ' αυτά δέ θέλω διόλου να έλαττώσω τόν αντιβενιζελικό χαρακτήρα τού κινήματος. Έπάρχει τέτοιος με τó παραπάνω. Μά και σέ τούτο εϋθύνεται εκείνος, πού όχι μόνο, φεύγοντας από δώ, άφησε σπέρματα ζωηρού κομματισμού, μά και ακόμα πολεμά να μάς στριφογυρίζει με διάφορα πολιτικά τερτίπια, διόλου σδαρά, διόλου ειλικρινή. Και τó σπουδαιότερο, τó κόμμα του έδω τó θέλησε πάντα άποκλειστικότητα προσωπικό κ' έτσι με τήν αναχώρησή του άφισε πίσω τού χάος, μεγάλο χάος. Ούτε όρισμένες και καθιερωμένες πολιτικές άρχές ούτε καν πρόσωπα ζυμωμένα πολιτικώς μαζί του, εϋτως ώστε να παρουσιάζονται σήμερα ως πολιτικοί — όχι μόνο κομματικοί — διάδοχοί του. Ό λόγος είναι ότι ποτέ δέν έχει αντικειμενικό πολιτικό πρόγραμμα. Πρόγραμμα εΐταν αυτός ό ίδιος, όπως τó ήθελε ή περίσταση. Και μόλις έφυγε ό άρχηγός, τó προσωπικό τού κόμμα έγινε ότι έσωτερικώς εΐταν. Άνώδυμη εταιρία για τήν εκμετάλλευση τών κοινών.

Αύτά τά λέω με πολλή πίκρα. Όχι μόνο πολιτικός φίλος τού κ. Βενιζέλου είμουν άποξαρχής ίσα με τήν τελευταία στιγμή, πού έφυγε από δώ, αλλά και με τιμά και με τήν προσωπική του φίλια. Οι παλιότεροι μάλιστα άναγνώστες τού «Νουμά» θα θυμούνται ίσως τή Βενιζελική μου άρθραθία στά 1905 και 1906, για να δείξω ότι έ πόλεμος τού Ηρίγκηπα κατά τού Βενιζέλου εΐταν και άδικος και καταστρεπτικός για τήν Κρήτη. Και τότε έλεγα καθαρά τή γνώμη μου, και τώρα τó διο.

Καιρός όμως είναι να κάνουμε κάποιους παραλληλισμούς με τó σήμερα και να βγάλουμε μερικά γενικά συμπεράσματα. Και ένα συμπέρασμα πού μάς ενδιαφέρει είναι ότι, καθώς στήν Κρήτη, έτσι και στήν Έλλάδα ό κ. Βενιζέλος ίσαμε σήμερα τούλάχιστο δέν παρουσίασε κανένα πρόγραμμα ούτε έξωτερικής ούτε έσωτερικής πολιτικής. Όπως και έδω έτσι και αύτού δέν έχει τίποτα όρισμένο εκτός μεγάλης πονηρία, εϋστροφία και έπιδειξιότητα. Τό ότι για τά ελληνικά τώρα πράματα είναι αισιοδόξος, δέν άρκει για να μάς ήσυχάσει. Μή δέν εΐταν τó ίδιο και στήν Κρήτη; Μπορεί να είναι αισιοδόξος για τόν έαυτό του, για τήν προσωπική του έπιτυχία, μπορεί να κάνει τόν αισιοδόξο, γιατί αίστάνεται πώς

τὸν ὠφελεῖ πολιτικῶς. Οὐτε μποροῦμε νὰ τὸν πιστεύουμε πῶς εἶναι φιλελεύθερος, ἐπειδὴ τὸ λέει. Κι' αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ δοῦμε στὰ πράγματα κι' ὡς τῶρα τέτοιο ζὲν εἶδαμε. Ἡ κάποια τάξη ποῦ ἦρθε στὴ διοίκηση καὶ ἡ κάποια ἐνημερότητα τῆς δικαιοσύνης δὲν μποροῦνε νὰ λογαριάζονται: γιὰ πολιτικὸ πρόγραμμα πολὺν καιρὸ. Οὐτε ἡ καλὴ κατάσταση τῶν οἰκονομικῶν, οὔτε τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσια καὶ τὰ σὺβρα-φέρτα τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ ἐδῶ κ' ἐκεῖ. Αὐτὰ ἴσως κολακεύουν μεγαλομανίες, δὲν μποροῦν ἕμως ν' ἀποτελέσουν σκοπὸ ἐνὸς κράτους. Ἐδῶ μᾶς ἔκανε πολιτοφυλακὴ, γιὰ νὰ μὴ χάνομε, λέει, τὶς πολεμικὲς ἀρετὲς μας, σὰ νὰ μὴν εἶναι ἡ Κρήτη ὠπλισμένη ὡς τὰ μπουνία. Δύομιση ἑκατομμύρια ἀπάνω-κάτω ξοδεύουμε γιὰ τὴ δημοσία ἀσφάλεια, ἐνῶ γιὰ ὅλη τὴν ἄλλη διοίκηση (Δικαιοσύνη, Ἐκπαίδευση κτλ.) τριάμιση. Καὶ πλερώνουμε τόσα γιὰ στρατοῦς, ἐνῶ οὔτε ἓνα λιμάνι ἔχουμε, οὔτε μιὰ κεντρικὴ ἀρτηρία, ποῦ νὰ ἐνώνει τοῦλάχιστο τὶς τρεῖς πόλεις.

Ἄν θέλει λοιπὸν στὰ σοδὰρὰ νὰ εἶναι φιλελεύθερος καὶ ἀνορθωτὴς πρέπει νὰ ἀποχτήσῃ καὶ πρόγραμμα καὶ πρὸ παντὸς εἰλικρίνεια στὸ πρόγραμμά του. Νὰ μᾶς πει: Πῶς θὰ λυθεῖ ἐπὶ τέλους τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης; Ἄν σήμερον τρομάζει τὴν Τουρκία, τί θὰ γίνῃ μεθαύριο; Ἡ θὰ μπορέσῃ ἡ Ἑλλάδα νὰ παρακολουθεῖ τὴν ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία στοὺς στρατιωτικὸς καὶ ναυτικὸς ἐξοπλισμοῦς; Καὶ τότε τί τοῦς θέλει τοῦς στρατοῦς καὶ τὰ μέγαρα τὰ γυμνάσια; **Θὰ κάνει συμμαχίες, ὅπως ἔλεγε ἄλλοτε; Ποῦν' τις λοιπὸν; Οὐτε ἀρχὴ δὲ βλέπουμε. Μήπως μπαίνει τίποτα στὴ μέση καὶ μᾶς τὰ χαλᾷ; Κι' αὐτὸ ὀφείλει νὰ μᾶς τὸ πει, ἂν εἶναι.** Πρέπει ἐπὶ τέλους νὰ ξέρουμε ποῦ βαδίζουμε καὶ νὰ μὴν περιπαίξῃ ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Ἐνας πόλεμος γίνεται, βασιτᾶ ἓνα σχεδὸν ἀλάκαιρο χρόνον, καὶ τὸ κράτος μένει μουδιασμένο κι' ἀποσολωμένο. Καμιά ἐντονη διπλωματικὴ ἐνέργεια οὔτε στὴ Βαλκανικὴ οὔτε στὴν Εὐρώπη. Ἐπειτα ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Κρητικὴν πολιτικὴν, ποιά θὰ εἶναι ἡ γενικώτερη ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους; Οἱ Βούργαροι, οἱ Σέρβοι ἀκούγονται πάλι στὴ Μακεδονία. Ἐμεῖς; **Θὰ νανοριζόμαστε ἀκόμα μὲ τὴ Μεγᾶλη Ἰδέα ἢ θὰ ἐπιδιώξουμε πράγματα λογικὰ καὶ δυνατὰ; Καὶ τότε πῶς πρέπει νὰ εἶναι ὁ στρατός; Ἐχουμε τὰ οἰκονομικὰ καὶ τὰ ἄλλα μέσα γιὰ νὰ τὸν ἐτοιμάσουμε; Κι' ὡς πότε μπορεῖ νὰ βαστάξῃ αὐτό;**

Μὰ τὸ σπουδαιότερον γιὰ μᾶς πρέπει νὰ εἶναι ὅποιος παρουσιάζεται ἀνορθωτὴς νὰ δείξῃ ἐσωτερικὸ πρόγραμμα. Καὶ πρόγραμμα ἐσωτερικὸ γιὰ τὴν Ἑλλάδα θὰ πει ἓνα πράγμα. Νὰ φτιάξῃ ἀνθρώπους. Ὁ νεοέλληνας σήμερον εἶναι τζιτζίκι, πειναλέο, ρωμάντικο, γελοῖο καὶ κλουδιοκέφαλο. Ἐνας εἰλικρινὴς καὶ τίμιος αἰσιόδοξος δὲν μπορεῖ νὰ τὸ παραβλέπῃ αὐτό. Εἶναι ἡ μοναδικὴ αἰτία ὅλης τῆς νεοελληνικῆς κακομοιρίας. Ὁ ἑλλαδικὸς ἐγκέφαλος εἶναι χαλασμένος, πάσχει. Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία δὲν εἶναι συγκροτημένος ὀργανισμός. Ἐνα συγχυσμένο καὶ ἀσυνάρτητο ἀνακάτωμα ἀνθρώπων ἀρριθιστῶν καὶ ἀνηθίων. Πῶς γίνεται ἀπὸ τέτοιο περιβάλλον

νὰ βγῇ προκοπὴ; Πρέπει λοιπὸν ἐ ἀνορθωτὴς ἀπὸ δῶ νὰ χερικῶσῃ καὶ νὰ βάλῃ θεμέλια γιὰ τὴν κατασκευὴ ἀνθρώπων. Ἡ κριτικὴ ἔχει πει καὶ τὴν τελευταία τῆς λέξη. Περιμένει τὸν πολιτικὸ, ποῦ θὰ βάλῃ στὴν πράξιν τὰ συμπεράσματά της. Καὶ τὰ ἐξαγομμένα της εἶναι δύο, κεφαλαίωδη.

1ο) Βελτίωση τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς τοῦ Ἑλληνα γεωργοῦ, ἐργάτη καὶ χειροτέχνη. Μὲ τὴν μπότα καὶ τὴ ντοματοχγουροφρχία φρόνημα ἀνθρώπου καὶ πολίτη δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ. Κ' ἡ περίφημη λιτότητα καὶ ἀκαθαρσία τῆς φυλῆς δὲν εἶναι διόλου προτέρημα.

2ο) Δημοτικὴ Ἐκπαίδευση πραγματαλογικὴ μὲ ἀποκλειστικὴ βᾶτη τὴ δημοτικὴ γλῶσσα. Μὲ τίς μεγαλοιδεατικὲς παπαρδέλες τῆς καθαρῆς ἑθνικῆς ζωῆς καὶ συνειδηση καὶ ἀνθρωπισμὸ ποτὲ δὲ θ' ἀποχτήσομε.

Αὐτὰ εἶναι. Ὁ σημερινὸς κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδας τὰ ξέρει καλύτερα ἀπὸ μένα. Καὶ ξέρει ἀκόμα πῶς χωρὶς αὐτὰ τὸ ρωμαϊκὸ θὰ σέρνεται πάντα τὸ ἴδιο.

Τι σκέπτεται λοιπὸν; Μᾶς κοπνᾷ γιὰ ἀνορθωση, μὲ τί; Μὲ τὴν διατάξιν τοῦ Συντάγματος γιὰ τὴ γλῶσσα; Λέει, ἡ γλῶσσα δὲν εἶταν στὸ πολιτικὸ μου πρόγραμμα. Τότε ποῦ στηρίζεις, εἶμαι περίεργος νὰ μάθω, τὴν αἰσιοδοξία του; Ἐπειτα ἂν ἡ δημοτικὴ γλῶσσα δὲν εἶταν στὸ ἐμολογημένο πρόγραμμά του, εἶταν ἕμως στὴ συνειδηση του. Πολὺ καλὰ. ἂν δὲν εἶχε τὸ θάρρος, ἄς μὴν ἐκήρυχνε τὴ δημοτικὴ γλῶσσα ὡς βᾶση τῆς ἀληθινῆς ἀνορθωσης. Πῶς ἕμως ἐμπόρεσε, πῶς τὸ βαστάζει ἢ συνειδηση του νὰ τῆς φράξῃ τὸ δρόμον μὲ συνταγματικὴ διατάξιν, ἐνῶ ἤξερε πόσο ἄλεθριος εἶναι ὁ τέτοιος φραγμός, ἐνῶ ἡ συνειδηση του τοῦλεγε πῶς ἀκριβῶς ἡ ἀντίθετη διατάξιν ἔπρεπε νὰ τελεῖ γιὰ νὰ σωθεῖ τὸ ἔθνος; Ἡ θαρρεῖ στὰ σοδὰρὰ πῶς πιστεύομε τὰ πονηρὰ του ἐπιχειρήματα γιὰ νὰ μᾶς ἀποδείξῃ τὴν ἀθώτητα τῆς συνταγματικῆς ρήτρας; Τὸ ἴδιο, σὰ νᾶχεις σοσιαλιστικὸ φρόνημα καὶ νὰ ψηφίσεις νὰ διοικῶν καὶ νᾶχουν ψήφο μόνο οἱ παραληθες. Σὰ νᾶσαι νιστεῖστης, καὶ νὰ ὀργανώσεις τὴν κοινωνία σου μὲ βᾶση ἀρνητικὴ γιὰ τὸ ἄτομον, μὲ τὸ «ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν». Κι' ἔταν σὲ ρωτήσουν πῶς τῆς καμεις αὐτό, νὰ λές: Μὰ ἐγὼ τὸ νιστεῖκό μου ἀντιχριστιανικὸ μῖσος δὲν τῆχα στὸ πολιτικὸ μου πρόγραμμα. Καὶ νὰ θαρρεῖς πῶς αὐτὸ εἶναι δικαιολογία ποῦ σοῦ ἐπιτρέπει νὰ κάνεις τὸ ἀντίθετο.*

Ὁ κύριος Πρωθυπουργὸς ἔχει μεγάλη τιμομάνια, μὰ ἡ ἀλήθεια εἶναι ἔχει καὶ φιλοδοξία πλαταιὰ καὶ εὐγενική. Θέλει νὰ κάνει καλὸ. Θέλει νὰ ἀφήσῃ ὄνομα μεγάλο. Λοιπὸν, ἂν εἶναι ἔτσι, ἄς βεβαιωθεῖ — ἂν τάχα δὲν τὸ ξέρει — πῶς ὡς τῶρα

(*) Καὶ τί νὰ πει κανεὶς γιὰ τὴν ἐπίσημη γνώμη τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, ποῦ τὴν κήρυξε ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς Βουλῆς πῶς οἱ καθηγητὲς καὶ οἱ δασκάλοι δὲν πρέπει νὰ ἀνακατεύονται στὸ γλωσσικὸ ἀγῶνα; Εἶταν ἓνα χυδαῖο ρητορικὸ κὸλλο, ποῦ ἀπάνω στὴ νεύρωσή του τὴν ὥρα ἐκείνη, τὸ νόμισε χρήσιμο γιὰ νὰ ἐμπνεύσῃ ἐμπιστοσύνη στοὺς καθαρολόγους καὶ νὰ ποῦν: Ἐ! μ' ἀφοῦ εἶν' ἔτσι, καλὰ τὰ λέει.

τίποτα πραγματικό, ουσιαστικό, θεμελιακό, δὲν ἔκανε. Οὔτε κἀν πολιτική μέθοδο, μ' ἔτι κι' ἂν λέει, δὲν ἀλλάζει. Τὸ κόμμα του εἶναι περισσότερο ἀπ' ἄλλα τὰ καλὰ προσωπικὰ κι' ὁ ἴδιος πρωθυπουργὸς παντοκράτορας. Τίποτα ἀντικειμενικὸ, καμιά πολιτικὴ ἀρχὴ ξεκαθαρισμένη, ποὺ νὰ τὴν ὑπηρετεῖ αὐτὸς καὶ τὸ κόμμα του. Ἀνόρθωσι εἶναι αὐτός. Αἰσιοδοξία ὁ ἴδιος. Κι' ἂν τύχει ξαφνικὰ νὰ λείψει ἀπὸ τὴν πολιτικὴ σκηνή, πίσω του θ' ἀφήσει τὸ ἴδιο χάος καὶ τὴν πολιτικὴ σύγχυση, ποὺ ἄφησε ἐδῶ. Θὰ λένε οἱ φίλοι του: Εἴμαστε καὶ φιλελεύθεροι καὶ ἀνορθωτές, εἶναι βέβαιον αὐτό, μὰ ἄραγε τί πράγμα εἶναι ἡ φιλελευθερία μας; Νὰ διδάσκει τὴ Γένεση τοῦ Μωϋσῆ ὁ καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιον, θὰ λέει: ὁ φιλελεύθερος κ. Γαλανός. Νὰ μιλοῦμε ἀρχαία ἑλληνικά, θὰ λέει ὁ φιλελεύθερος κ. Βελαχοξίας. Νὰ μὴν κάνουμε τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ Καίτη, θὰ προσθέτει ἄλλος φιλελεύθερος.

Ὅλα λοιπὸν θὰ εἶναι πασαλείμματα καὶ περιγελάσματα καὶ οἱ φιλελευθερίες καὶ οἱ ἀνορθώσεις καὶ οἱ αἰσιοδοξίες, ἅσα δὲν πίνουμε τὸν ταῦρο ἀπὸ τὰ κέρατα. Τὸ ἓνα κέρατον εἶναι ἡ πτώχεια, ἡ πείνα. Τὸ ἄλλο, ὁ λογικωτατισμὸς τῶν διαβασμένων, ἡ ἀπαιδευσία τοῦ λαοῦ. Μποροῦσε βέβαιον νὰ χτυπηθεῖ ὁ Βενιζέλος κ' ἴσως καὶ ν' ἄπερτε ἀπὸ τὸ κέρατισμα. Αὐτὰ πράγματα ἔμωσ εἶναι βέβαιον.

1ο) Θάδινε μιὰ γερὴ σπρωξιά καὶ ἀέρα στὴ δημοτικὴ ἰδέα. Ὁ δημοτικισμὸς θάμπαινε ἐπίσημον καὶ μὲ μέγιστον κῆρος στὴν ἔθνικὴ πολιτικὴ. Ἄν ἔχει ζωὴ τὸ ἔθνος, θὰ νικήσει: ἐπὶ τέλους ἡ δημοτικὴ σκέψις, ἀλλοιῶς θὰ θασότανε μαζὺ του. Χίλιες φορές ἂν ἔπερτε, θάταν ἔθνικὸς εὐεργέτης χίλιες φορές περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι ἄλλο κι' ἂν κάνει.

2ο) Τότε καὶ μόνο τότε, εἴτε πεσμένος εἴτε ψηλά, θάχε δικαίωμα νὰ λέει: Εἶμαι αἰσιοδόξος, μὰ εἶμαι τίμιος καὶ στ' ἀλήθεια.

Τώρα ἔμωσ τί περιμένει; Μπορεῖ νὰ τὰ καταφέρει νὰ μείνει καὶ δέκα χρόνια πρωθυπουργός, μὰ τί θὰ βγεῖ ἀπὸ τοῦτο; Καὶ δὲ συλλογίζεται ἀκόμα πῶς θ' ἀρχίσουν γλήγορα νὰ ξεφτοῦν οἱ ἐλπίδες, ποὺ στήριζαν σ' αὐτόνε καὶ ποὺ αὐτὸς ἔδωσε μὲ τὸ κουτάλι στὸ ἔθνος; Πῶς μὲ τὰ μπαλώματα καὶ τὰ μπογιαντίσματα τὸ ξεγάλισμα δὲν μπορεῖ νὰ βραστάξει γιὰ πολὺ; Καὶ τί θὰ γίνῃ αὐτὸς ὁ λαὸς μὲ τὴ μέλλουσα διάψευση τῶν ἐλπίδων του καὶ τὴ νέα του ἀπογοήτευσις ὕστερα ἀπὸ τόσες μεγαλόστομες αἰσιοδοξίες καὶ ἐπαγγελίες; Δὲ μιλῶ τόσο γιὰ τὴ διάψευση ποὺ θὰ νομίσει πῶς ἔπαθε στὸ πρόσωπον τοῦ Βενιζέλου. Ἐγὼ τρομάζω τὴ διάψευση, ποὺ θὰ πάθει ἀπὸ τὰ πράγματα, βλέποντας πῶς κι' ἂν ἄλλα ἀκόμα ἔσα τοῦταξε ὁ Βενιζέλος γίνουιν, ὁ λαὸς αὐτὸς πάντα θὰ εἶναι ἀμόρφωτος, ἐξευτελισμένος, ἀποξεραμένος, μουχλιασμένος καὶ ἐφτακακομίστης.

Τὰ πράγματα εἶναι ἀμείλιχτα, δὲ χωρατεύουσιν. Δίνουιν τρομερὰ κατακεφαλιὰς σὲ κείνους ποὺ πηγαίνουιν κόντρα τους. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔμαθε νὰ

χτυπᾶ κατὰμουτρα ἀπάνω τους. Ἐπένεσε κ' ἔφερε τὸ Βενιζέλο γιὰ γιατρό. Κι' ὁ Βενιζέλος δὲν ἐφρόντισε νὰ τοῦ ἀλλάξει τὸ δρόμο. *

Χανιά 26 τοῦ Μᾶη 1912

ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΡΗΣΤΟΥΛΑΚΗΣ

ΜΙΑ ΣΗΜΕΙΩΣΟΥΛΑ ΓΙΑ "Τ" ΑΡΜΑΤΑ, ΤΟΥ Γ. ΒΑΛΧΟΓΙΑΝΝΗ

Ἵστερα ἀπὸ τὸ «Σούλι», μιὰ σειρά πεζὰ ποιηματακία ποὺ πρωτοφάνηκαν ἀπὸ καιρὸ στὸ «Νουμᾶ» καὶ ποὺ βγήκαν ἐδῶ καὶ λίγο σὲ χωριστὰ φυλλάδια, νὰ, καὶ τ' «Ἄρματα», τὸ δεύτερον στὴ σειρά τούτῃ ποιητικὸ φυλλάδιον τοῦ κ. Γιάννη Βλαχογιάννη. «Τ' ἄρματα» εἶναι ἴσαμε καμμιά δεκαριά λυρικά ἐπικά τραγούδια σὲ πεζὸ λόγο. Ἡ τέχνη τοῦ κ. Βλαχογιάννη δὲν ἔχει τίποτα τὸ γυναικεῖον, οὔτε κἀν τὸ ἐρμαφρόδιτον εἶναι ἀποκλειστικὰ ἀντρικία. «Τ' ἄρματα» καθὼς καὶ τὸ «Σούλι» χαρακτηρίζει κάτι τὸ εὐρωστο, τὸ ἀπέριττον, τὸ συγκρατητό, τὸ λιτό· νὰ, μερικὰ γνωρίσματα τῆς νεοκλασσικῆς τέχνης.

Ὁ κ. Βλαχογιάννης εἶναι στυλίστας ἀφεγάδιαστος, μὲ φράση πλαστικὴ καὶ περίτεχνη. Ξέρε: πῶς νὰ μετατοπίσῃ ἔντεχνα τὴν κύρια ἢ τὴν ὑποταγμένη πρότασι, πῶς νὰ ρίχνῃ στὴν ἄκρη τὸ ρήμα, τὸ ἐπίθετον, τὸ ἀντικείμενον, πῶς νὰ ρυθμίσῃ τὸ ὕψος του μὲ ξεχωριστὰ καλλιτεχνικὴ γνώσι. Καὶ νὰ μὲ τί τρόπο φέρνει στὴ φράση του τὸ κλάμα τοῦ κλέφτη: «Ὁξω ἀπὸ τὸ σπῖτι: κάθεται καὶ σιγοκλαίει ἡ ἄμοιρη γυναίκα. Καὶ μέσα ἀκούγεται βαρὺ σὰ μοιρολόγι τὸ τραγούδι, τὸ λεβέντικο καὶ τ' ἀλαφρό, ποὺ λέει γιὰ τὰ βουνά.» — Κι' ἄλλο: «Ὁλοι προσέχανε στ' ἀγριεμένο τὸ Κλεφτόπουλο, κι' ὁ Καπετάνος εἶχε σηκωθῆ ὀλόρθος ἄξαφνα, κανεῖς δὲν εἶδε πῶς, μὲ τὴ σπαθιά μεσόφρυδα, μεγάλος καὶ ματόπνιχτος, καὶ φάνταζε σὰ ν' ἀναστήθηκε.»

Τὰ πεζὰ τούτα τραγούδια τοῦ κ. Βλαχογιάννη εἶναι ἀπὸ τὰ ἔθνικα διαβάσματα μου ἐκεῖνα, ποὺ χώρια ἀπὸ τὴν πατριωτικὴν τὴν πρόθεσι, μ' ἀνοίξανε τὰ μάτια πρὸς κάποια γενικώτερα νοήματα καὶ

(*) Πρὶν στεῖλω τὸ ἄρθρον στὸ «Νουμᾶ», εἶδα πῶς διορίζεται ὑπουργός τῆς Παιδείας ὁ κ. Ζαβιτιάνος. Ἄν ὁ διορισμὸς του ὀφείλεται στὰ δημοτικιστικὰ του φρόνηματα, κι' ἂν ἔννοει μ' αὐτὸ ὁ κ. Βενιζέλος ν' ἀρχίσῃ πιά νὰ γίνῃται κάποια σοβαρὴ καὶ συστηματικὴ δουλειά, ἔχω καὶ στὰ κρυφὰ γιὰ τὴν ὥρα, μὰ τίμια ὁμῶς, χροὸς ἔχομε νὰ χαιροῦμε μὲ χαρὰ τὸ γεγονός, ἀφοῦ ἀπ' αὐτὸ θὰ ἀρχίσῃ ἡ ἀληθινὴ ἀνορθωτικὴ ἐργασία. Ἄς τὸ εὐχηθοῦμε.

ψυχολογικά ξεσκεπάσματα. Τὸ φανέρωμα τοῦ φυλετικοῦ μίσους κ' ἡ πολεμόχαρη διάθεση, αὐτὰ μονάχα δὲ φτάνουν γιὰ νὰ μᾶς κινήσουν ὅλη μας τὴν προσοχή· τὰ πατριωτικὰ συφέροντα κ' ἡ διεθνή ἠθική δὲ φτάνουν, νυμίζω, στὸν καιρὸ μας τοῦλάχιστο, γιὰ νὰ μᾶς προξενήσουν τὶς βαθύτερες συγκινήσεις. Ὅμως ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Βλαχογιάννη πηγάζουν κάποιες ἄλλες γενικότερες ποὺ στέκονται σιμώτερα στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ. Οἱ ἄρματωλοὶ κ' οἱ κλέφτες του εἶναι σὰν κάποιοι πρωτόγονοι, μοιρόγραφοι, ἴσσιοι, ἀλύγιστοι καὶ δυνατοὶ ἄνθρωποι, ποὺ σαλεύουνε μέσα στὴν ἀξιοσύνη μιᾶς ζωῆς. Ἐδῶ κ' ἐκεῖ κάτι σὰν Ἰλαρὸ καὶ διονυσιακὸ τρικύμισμα κρατᾷ τὴ ζωὴ τους, τὴ ζωὴ ποὺ τραβάει πρὸς τὸ θάνατο ἢ τὸ θάνατο ποὺ βεβαιώνει τὴ ζωὴ.

Λόγου χάρι στὸ «Γιὰ τ' Ἄρματωλίκι» :

«Καὶ τώρα οἱ δύο τους ὀλομόναχοι, ἀκόμα κα-
»θισμένοι στὸ τραπέζι, κεραστήκανε καὶ πάλι μιὰ
»καὶ δύο. Κ' εὐκήθηκαν. Κ' εἶπανε κ' ἓνα τραγού-
»δι. Ὅμως στὸ τραγούδι ἀνάμεσα καὶ στὶς εὐκές
»δίκωπα λόγια ἀλλάζανε, σὰ λόγια ἀθῶα τάχα.

« — Θὰ μού δώσης τ' Ἄρματωλίκι, στᾶυρα-
»δερέφῃ ; ρώτησε ὁ Κλέφτης.

« — Τὸ θέλω γιὰ τὴν ἀφεντεῖά μου. Καλὸς εἶ-
»μαι κ' ἐγώ, εἶπε ὁ Ἄρματωλός.

« — Καὶ τώρα πῶς θὰ κάνουμε ; Ἐδῶ θὰ τὸ
»μοιράσουμε μὲ τὸ σπαθί, ἢ ἀλλοῦ, καὶ πῶς ;

« — Ἐδῶ, καὶ πιὸ καλὰ μὲ τὸ ντουφέκι.

«Σηκωθῆκανε. Μὲ γέλοια ἀνοίχτηκαν καὶ ἀρχί-
»σανε τὸν πόλεμο. Κι ὁ ἓνας ἐπίασε τὸν πλάτανο, καὶ
»ὁ ἄλλος τ' ἀγκωνάρι τῆς ἐκκλησιάς.»

Ἄλλου, στὸ «Ὅποιον πάρῃ ὁ Χάρος» τὸ μεθύ-
σι τῆς ζωῆς μᾶς φαντάζει σὰ νᾶναι τὸ διαλάλημα
ἢ ἀποκατάσταση τοῦ πόνου :

«Οἱ κλέφτες ἔχουνε μάζωξη. Στὸν Ἀηλιᾶ, στὸν
»πλάτανο, στρώσανε τὸ τραπέζι. Κ' ἔφαγαν κ' ἤ-
»πιαν. Κ' ὕστερα πιάσανε καὶ τὸ τραγούδι.

«Καὶ κλάψανε τὰ ντέρτια τους καὶ τὰ παράπο-
»νά τους.»

Καὶ γιὰ νὰ τελειώνω. «Τοῦ Ἄρματωλοῦ ὁ θά-
νατος» μᾶς δείχνει μιὰ μεριά ἀπὸ τὴ συνείδηση τοῦ
κλέφτη. Ὁ «Προσκυνημένος» τὴ γοητεία τοῦ ἀνοι-
χτοῦ ἀέρα καὶ τὸν ἔρωτα τοῦ ἀνυπόταχτου. Τὸ «Γιὰ
τ' Ἄρματωλίκι» πλέκεται γύρω ἀπὸ τὴν ἐπιπράτη-
ση τοῦ ἀτόμου. Τὸ «Ὅποιον πάρῃ ὁ Χάρος» γύρω
ἀπὸ τὴ ζήλεια καὶ ἀπὸ τὴν ἀμιλλα. Τὰ «Παλληκάρια
τὰ καλὰ» ἀφιερώνονται καὶ αὐτὰ στὴ συνείδηση
τοῦ Κλέφτη καὶ τὴν ψυχολογία τοῦ Ἄρματωλοῦ.
Καὶ τ' «Ἄρματα», ποὺ μᾶς θυμίζονται τὸ «Τὰν ἢ
ἐπὶ τᾶς» τῆς ἀρχαίας Σπαρτιάτισσας.

ΛΕΑΝΤΡΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΧΩΡΙΣΜΟΥ

Ἄθῆνα τῶν ὠραίων πηγῆ.
Παλαμᾶς.

Ὅλοι κρουστά στὰ μᾶτια μου καὶ ὅλα ψυχὴ στὸ νοῦ μου.
Κρῖνος καὶ ὁ ναὸς μέσ' στῶν βουνῶν τὸ σκαλιστὸ ἀνθογαλί,
καὶ σβύνει ἀργὰ — καὶ ἡ δύση του πιὸ ὠραία καὶ ἀπ' τὴν
[αὐγὴ του —

σὰ γλυκοθύμητο ὄραμα στ' ἀπόσκια ἐνὸς ὄνειρου.
Γύρω τῆς φύσης τ' ὄργισμα μιὰν ἁρμονία καὶ κεινο-
κάθε κλαδί λαλούμενο καὶ κάθε ἀνθὸς ποτῆρι,
καὶ ἄνοιξε ὁ ξεροτρόχλος χίλιω λογιῶ ματάκια,
ζουλιες τοῦ ὀλόχνουδου φτεροῦ πρὸς τὸ ἀσημένιο στόμα.
Καὶ μπρὸς στὴ δέντρων τὸ χορὸ, ποὺ πάει σεμνὰ ὡς τὴν
[ἀκρῆ,

—παρθένων ἀναγλυφικῶν, μακροπέπλων—τὸ κῆμα
ἔπαψε τὸ τραγούδι του καὶ κλεῖ τις μὲς στὰ μᾶτια.
Κι ὁ πόνος μου, προσκυνητῆς, μακριάθε γονατίζει.
νὰ μὴν τρομάξῃ τὸ αἶλο τῆς ἁρμονίας μαγνάδι.

Χελιδονάκι, ποὺ ἔχτισες φουλίτσα στὸ ἀγκωνάρι
καὶ ἂν δὲν τὴ βρῆς στὸ γύρισμα κελιάδιμα εἰν' ἡ λύπη,
πάρ' τὸ καρδιόχτυπο κ' ἐμὲ καὶ χυσε τὸ τραγούδι,
σάμπως ἀργές, πονετικὸς δειλῆς βροχοῦλας στάλες,
σ' ὅτι γλυκὸ καὶ λατρετὸ καὶ ἀξέχαστο καὶ ἀπ' ὅλα
—κάθε χωρὶς λαχτάρισμα καὶ χῶρας κλάις, Ἄγάπη,—
σὲ σῆνα, ἀγαίδευτη, μικρὴ, ζουγγραφικιά, ὄνειρουσα.
Βράδια στὴ γκρίλια ἀναγερετὴ θὰ ζῆς τὸ παραμῦθι,
μὲ τὰ ἡσικερά ματόκλιδα μισόκλειστα, γνοιασμένα
κλώνια κισσοῦ, ποὺ τῆς πηγῆς σεισμένα κωματίζουν
τὸ μαῦρο λαμποκόπισμα στὴς νύχτας τὴ γαλήνη.
Κι ἀκουμπηστὸ στὰ μίγαιλα τὸ χέρι θὰ τυπώσῃ
τῆς ἀκαρτῆς ἀπαντοχῆς, πηρὰ καὶ ἀδριά, τὴν πίκρα.
Μακριὰ εἰν' τὰ μᾶτια, ποὺ ἄνοιγαν στὸ φέγγος τῆς μορφιάς
[σου.

Κοχλίη ἢ ἀγάπη μου ἔκανε τὴ θέμηση καὶ κλειστή.
καὶ μὲς στοῦ πόνου τὸ γιὰλὸ μαργαριτάρι πλάθει.
χρυσοδεμένα ὄνειρατα, τῆς διστηχιάς στολίδια.

Λουλούδι, ποὺ σὲ κάψανε πᾶ' στ' ὄνειρο τοῦ κάμπου,
σὲ ξαναβιώνει ὁ μαρμαρῶς καὶ ἂν χάλασέ σε ὁ μόσκο.
Ἄπορριχμένο σὲ ἔτυχα, στερεὸ τῆς γῆς ἐνθῆμο,
καὶ ποὺ ἀξεδιάλυτα ἴστροφεί τοῦ πέλαου πόθους ἢ ἄρηι.
Κ' εἴσπον σὰν ὄψη ὠραίου νεκροῦ, ποὺ ἔχει ἡ ψυχὴ, πε-
[τόντας,

τὴν κάθε καλοσύνη τῆς ἀνίερα ζουγγραφίσει.
Καινούρια νιάτα δίνει σου μὲ τὴν καρδιά ἢ ματιά μου.
Κι ἀπ' τὰ κυματιστὰ βουναὶ καὶ τοὺς χνουδάτους κάμπους,
καὶ τὶς κολῶνες, ποὺ περνᾷει μιᾶς ἐγνοιας τὸ ἀνατορῆ,
σὰν τὸ φεγγάρι ἀσούφρωτο γυιὰ ἀπὸ φῶς ἀπλώνει,
τὰ δέντρα, ἀπ' ὅπου χύνεται κελιάδιμα ὁ Ἀπρίλης,
καὶ ἀπ' τὶς νυφούλες λαγκαδιές, ποῖναι κρουστὸ τραγούδι,
γλάστρα σοῦ κάνω καὶ σοῦ πνέω τὸ μόσκο τῆς Ἀθῆνας.
Πάντα μπροστά μου ὀλόδροσο μὲ τῆς ψυχῆς τὴ στάλα,
νὰ μ' εὐωδιάξῃς τὴν αὐγὴ, στὸ κάμα νὰ δροσῆς με,
καὶ στὸ θλιμμένο ἠλιόγερα νὰ θροῆς μου ἀχοῦς ἀγάτης,
ν' ἀνερωγώνῃ ἢ σκέψῃ μου στὴν αἴρα τῆς λαχτάρας.
Ἔτσι μὲ τὴν ψυχὴ του ζῆ καὶ τ' ἀγαλμα καθέννας,
ποὺ ἀνοικτὴ πέτρα τὸ ἄφησε τὸ χέρι τοῦ τεχνίτη.

Ἄθῆνα—Μυτιλήνη

ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΝΤΟΣ

“ΕΝΑ ΟΝΕΙΡΟ,” (*)

Κ' άντίς νά μ' άρίσει νά γυρίσω παρακάτω τά φύλλα, πήρε άπτή τή βιβλίο κι άρχισε νά φυλλομετρᾷ άνάποδα, ώσπου μου έδειξε μιᾷ εικόνα άπ' τίς πρώτες τής ιστορίας. — Κ' είδα μερικά καρδιά ν' άφίνουν τά νερά τής Σαλαμίνας, ίσως γιατί δέν είχαν δοξαστεί ακόμα, νά βγαίνουν άπ' τή Σαρωνικό, νά παλέσουν μέ πείσμα Ποσειδῶνα κ' Αἴολο, και τότε μέ κουπιᾷ τότε μέ πανιᾷ νά σκίζουν Αἰγαίο κ' Ἑλλάσποντο, κι άπόρησα και ρώτηξα : «Τί, κι ἄλλοι Ἀργονάφτες; δέ φέρθηκε τή Χρυσόμαλλο Δέρας πίσω στην Ἑλλάδα;» Κ' εἶπε ἡ Θεά : «Ὅχι δέν είναι Ἀργονάφτες, μέ καλύτεροί τους; δέν πᾶν νά πάρουν, μέ νά δώσουν. Κοιτάζεις μέ τί πείσμα και πεποίθηση σκύφτουν στή κουπιᾷ τους; ξέρουν πῶς είναι ἔχτελεσετέ; διαταγής θεϊκής; γυρέβουν νά βροῦν τήν Πόλη τῶν Τυρλῶν γιά νά χτίσουν άντίκρου τής». «Και τήν βρίσκουν;» ρώτηξα. Ἀντίς νά μ' άπαντήσει γύρισε κάμποσα φύλλα και μουδειξε μιᾷ εικόνα πού θάμπωσαν τά μάτια μου. Τί κάστρα, τί παλάτια, τί ἐκκλησιές; τί χρυσάφι, τί μετάξι, τί πομπές, τί μεγαλεία :

«Ἡ Πόλη, νάτην! Πέρα ἐκεῖ στόν ἐπικό τόν Κάμπο».

Μά ἐδῶ οὔτε δίσιχα διάβασα οὔτε ἔρκους ἄκουσα. Οὔτε ὑπακοή στούς νόμους τής πατρίδας εἶδα, οὔτε πατριωτισμό. Νά, κι άπτοί ἔκαναν μερικά θάματα, κι άπτοί πολλές φορές πολέμησαν δέκα μ' ἑκατό, κι άπτονῶν ἡ πατρίδα περιορίστηκε στην Πόλη μονάχα κ' ὕστερα πάλι ξαπλώθηκε ὡσπου εἶχε ἔρια Δούναδη, Μεσόγειο, Ἰσπανία κ' Ἑφράτη. Μ' άπτά τά θάματα τούς τᾶκαναν τά κάστρα τους, οἱ παράδες τους, γιατί άπτοί οἱ ἴδιοι σπάνια πολεμοῦσαν, και μιᾷ δύναμη ἄγνωστη : ἡ θρησκεία. Ἀπτονῶν οἱ πόλεμοι σταθεροφρίες πρέπει νά λέγονται κι ὄχι πόλεμοι συνειθισμένοι. Ἀπτοί ἔλα τᾶδιναν γιά τή θρησκεία και ζώη, κ' ἐπιστήμη, και τέχνη και φιλολογία, ὡσπου ἔγιναν σκλάβοι τής και τήν ἔκαναν και κείνη σκλάβοι, ὅπως ἐκεῖνος πού βασιλέβει σέ σκλάβους, σκλάβος λέγεται κι ὄχι βασιλιάς. — Εἶχαν κι άπτοί τούς άγῶνες τους και τή Στάδιό τους. «Μά γιά κοίτα» και μ' άνοιξε ἡ Θεά μιᾷ σελίδα. Πού ἡ ἀπλότητα ἡ παλιά, πού οἱ ἡσυχες γραμμές, πού ἡ ἡρεμιά, μεγαλοπρέπεια, πού τή ἔθγενικό ιδεῶδες ἐκείνων πού άγωνίζονται : ἐδῶ οὔτε ὁμορφιά εἶχε, οὔτε φιλοτιμία, οὔτε κλάδο ἐλιάς. Ἐδῶ χτήνη άγωνίζονται κι ὄχι άντρες; ἐδῶ παρᾶς

ἔπεφτε κι ὄχι ἐλιά. Κ' ἐδῶ ἄρματα ἔσπαναν, κ' αἶμα χύνονταν, μέ ὄχι ἀπό φιλοτιμία και τόν ἱερὸ σκοπὸ τής τίμιας νίκης; μέ ἀπό μίσος και πάθος κομματικό. Ὅχι άπτοί άγῶνες Ὀλυμπιακοί, μέ άγῶνες ντροπής, άγῶνες ἡδονής, άγῶνες τοῦ Ἄδῃ. Ὅχι άγῶνες πού ἔνωσαν, μέ άγῶνες πού διαίρουσαν. Κι αναγκάστηκαν οἱ κυβερνήτες νά τούς σταματήσουν και νά τούς σηκώσουν.

Και τί άντ(θεση! Ἀπορεῖ κανεῖς πῶς εἶταν δυνατό νά ζεῖ ἡ ὁμορφιά κοντά στην άσκημιᾷ; τὸ καλὸ μέ τὸ κακὸ στὸ πλάγι. Κοντὰ στὸ Ἴπποδρόμιο ἡ Ἁγία Σοφία, τὸ μόνο μεγάλο πρᾶμα πού δημιούργησαν οἱ Βυζαντινοί. Νά τί μπορεῖ νά πλάσει κανεῖς σάν είναι ἀνεξάρτητος και δημιουργὸς κι ὄχι ταπεινὸς μιμητής. Μιμήθηκαν οἱ γραμματισμένοι τοῦ; ἀρχαίους, και στή φιλολογία φάνηκαν ἕνα μηδενικό. Μά ὁ λαὸς πού είναι πάντα δημιουργὸς γέννησε ἕνα Διγενή Ἀκρίτα. Οἱ ἀρχιτέκτονες δέ ζήτησαν ν' άναγράψουν Παρθενῶνες, κ' ἔτσι ἀπό μέσα τους βγήκε ἕνας δέφτερος Φειδίας, κ' ἕνας δέφτερος Παρθενῶνας, ἄξιο κατοικητήρι μᾶς ἄλλης Θεᾶς τής Σοφίας, πού ἔκανε κείνο τὸ λῶφο δέφτερη Ἀκρόπολη, τήν Ἀκρόπολη τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Και μου εἶπε ἡ Θεά δείχνοντάς μου τήν Ἐκκλησιᾷ πού ἄστραφε μέσα σέ χρυσάφι και μωσαϊκά : «Σεῖσμοί και φωτιές θά περάσουν ἀπὸ πάνω τής, θά δεῖ σφαγές και πόλεμους, ὄχτρος και καταχτητές, κι ὄλα ἡ ἔξαστοῦν. Κι ὅταν θά γενεῖ κι άπτή μιᾷ μέρα ἐρείπιο σάν τόν ἄδερφό τής τόν Παρθενῶνα, πάλι οἱ σπασμένες κολόννες και τὰ ρημάδια τής θάσαι τὸ «ζωντανὸ σύβολο τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους (*). — Ἁγία Ἐλπίδα ἔπρεπε νά τήν λέν κι ὄχι Ἁγία Σοφία.

Και γύρισα κι ἄλλες σελίδες, κι ἀπὸ καμὲν δέν ἔλειπε : οὔτε πόλεμος οὔτε σκότωμα, οὔτε πλάτι, οὔτε άνταρσία, οὔτε ἐκκλησιᾷ, οὔτε προδοσία. Καλά και κακά, ὄλα ἀνακατωμένα και σέ αἰῶνα πάλι ἀναμεταξύ τους.

Κ' εἶδα «Κομνηνοῦς και Παλαιολόγους νά πολεμοῦν νά βασιτάξουν κάτι, νά γυρέβουν ἀπὸ παντοῦ βοήθεια, νά θέλουν νά φραγκέψουν ἴσως γιά νά γλυτώσουν τὸ κράτος και τήν ἀδυναμία τους νά τή βλέπουν», (***) μέ στὸ τέλος νά ξέρουν και νά πεθαίνουν. Και μέ τὸ τελευταῖο γύρισμα μουδειξε ἡ Θεά μιᾷ εικόνα ἔχταχτου και φοβεροῦ μεγαλείου.

Τά κάστρα τής Πόλης μισορημαγμένα τὰ χαντάκια γύρο τής γεμάτα σκοτωμένους κι ὁ κάμπος τώρα :

(*) Ἡ ἀρχή του στόν ἀριθ. 481.

(*) C. Diehl «Justinien»,

(**) Ἰδα «Ὅσοι ζωντανοί»,

«Χέρσος, πλατύς, δόλινοιχτος, διαγουμισμένος».

γεμάτος κάθε λογής σιηνές. Ίσα μ' εκεί πού φτάνει τ' μάτι σου. Ἀκόμα μιὰ φορά ἡ Ἀσία χύνεται πάνω στην Ἐβρώπη, μὴ ὁ καιρὸς τῶν θαμάτων πέρασε πιά: θάματα γιὰ σκλάβους δὲ γίνονται. Γιὰ δὲ τοὺς πῶς σωριάζονται στὶς ἐκκλησιᾶς φυλάγοντας τὸν ἄγγελο νὰ κατέβηκε νὰ τοὺς γλυτώσει. Δὲ βλέπουν δαίμονες ἀετοὶ φανατικοὶ τὸν ἄλλο ἄγγελο πού ἂν δὲ μπορεῖ νὰ τοὺς σώσει ξέρεει τοῦλάχιστο νὰ πεθαίνει. Πάει κι ἄφτὸς στὴν Ἐκκλησιᾶ, μὴ γιὰ νὰ μεταλλάξει καὶ νὰ γυρίσει πίσω στὰ κάστρα του. Κ' εἶδα τὸν Κωσταντῖνο νὰ κάνει τὸ τελεφταῖο του γύρω νὰ συβουλέβει τὸν ἕνα, νὰ παρακαλεῖ τὸν ἄλλο, κ' ὕστερα νὰ ρίχνει μιὰ ματιὰ στοῦ Τούρκου τὴν πληθώρα, καὶ νὰ σκύβει τὸ κεφάλι μὲ μᾶτια θαμπά, νὰ καταλαβαίνει πῶς ἔλα εἶναι χαμένα καὶ νὰ ψιθυρίζει:

Χώρα τρισατάρατη, ἀπ' τὰ ἕψη
σὲ ποιὴ βάθη, χώρα ἁμαρτωλή!
Καὶ κανένας νὰ σοῦ δώσει δὲ θὰ σκύβω
τοῦ θανάτου τὸ στερνὸ φιλί.

Κι ὁ ἥλιος κατακόκκινος μέσα σ' ἕνα καθαρὸ οὐρανὸ ἔφεγγε μ' ἄλη του τὴ δύναμη σὰ νᾶθελε ἄφτὸς γιὰ τελεφταῖα φορά νὰ δεῖ καὶ νὰ δώσει ἄφτὸς τὸ στερνὸ φιλί στὴ Ρωμαϊκὴ Πόλη πού τὴν ἄλλη μέρα πρῶτ' στὶς 29 τοῦ Μᾶη θὰ γίνονταν Τούρκικη. Καὶ κατέβαινε, κατέβαινε ἀργὰ ἀργὰ καὶ βασιλεβε γιὰ στερνὴν φορά σὲ μιὰ βασιλεία πού κι ἄφτὴ ἔπεφτε στὴ δύση της. — Ἡ βοή κ' ἡ ἀντάρα τῆς μάχης σταμάτησε, ὁ ἥλιος κρύφτηκε, ἄρχισε νὰ σκοτεινιάζει ἡ νύχτα. Ξάννου μὲς στὴν ἡσυχία πάνου ἀπὸ τὴν Πόλη ἕνα πελώριο πουλι σηκώνεται μ' ὄρμη' στὰ δύο του κεφάλια φορεῖ κορώννα: φτερουγίζει γιὰ λίγα λεφτά σὰ νὰ κοντοστέκεται ἀναποφάσιτο, βγάξει μιὰ βραχνὴ φωνή, ἀνοίγει διὰ πλατες τὶς φτεροῦγες κι ὄρμη' κατὰ τὴ Δύση καὶ χάνεται. Σκλάβος δὲ γίνεται ὁ Δικέφαλος Ἀητός, ἀφῶ νὰ πεθάνει: δὲν μπορεῖ.

Κ' ἔκλεισε ἡ Θεὰ τὸ βιβλίον της λέγοντας: «Τὶ νὰ σὲ λυπήσω παραπάνω δείχνοντάς σου εἰκόνες μάθρες καὶ πένθιμες; Γιατὶ μάθρη καὶ πένθιμη εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ Γένους σου ὕστερα ἀπὸ τὸ ἐνδοξο πέσιμό του. Σφαγὴ ἐδῶ, ἀτίμασμα ἐκεῖ, σκότωμα, κρέμασμα μικρῶν καὶ μεγάλων, ντροπὴ καὶ καταφρόνια, νέκρα σκεδόν. Ζωὴ 400 χρόνων πού πέρασε σὰ ζωὴ ζητιάνου μ' ἀνοιχτὸ χέρι, σὰ ζωὴ σκύλου πού κουνεῖ τὴν οὐρά του κι ὅταν ἀκόμα τὸν διώχουν καὶ τὸν κλωτσῶν. Μὴ ντρέπεσαι γι' ἄφτὰ, εἴταν ἀνάγκη νὰ γίνουν γιὰ νὰ περάσετε κείνα τὰ χρόνια ὅπως ὅπως. Καὶ σὸ τέλος μ' ἕνα τελεφταῖο κρέμασμα πού ἔκανε τὸ Γένος σας νὰ φρίξῃ, ἔφεξε

καὶ γιὰ σὰς ἡμέρα. Κ' ἔσπασαν ἄλυσίδες κι ἀστραψαν σπαθιά καὶ δοξαστήκαν ἄλλη μιὰ φορά Θεομοῦλες, Ἀκρόπολη, κ' Αἰγαῖο. Καὶ νομίσατε πῶς ἦρτε ἡ ὥρα νὰ γυρίσει ὁ Δικέφαλος. Καὶ δὲν ξέρατε πῶς ἀνάστασι ὕστερα ἀπὸ 400 χρόνια σκλαδιὰ ἀδυνατίζει κ' ἐξαντλεῖ. Ἀκόμα στὰ πόδια σας δὲν μπορούσατε νὰ στικθῆτε καὶ μοῦ θέλατε καὶ Πόλη. Φτωχοὶ εἰσαστὰν σὰ ζητιάνοι καὶ μοῦ θέλατε μεγαλεῖα. Πιστέδατε πῶς οἱ ἴδιοι σηκωθήκατε, χωρὶς νὰ βλέπετε, πῶς σεῖς, ναῖ σεῖς κάνατε τὴν ἀρχὴ μ' ἄλλοι σὰς ἔδωκαν τὸ χέρι: καὶ σὰς σήκωσαν τὴν ὥρα πού πέφτατε. Κι ἀντὶ νὰ γίνετε μετριόφρονες καὶ ταπεινοί, σὰς ἐπιασε μιὰ οἴηση καὶ περηφάνια πού δὲν πῆγαινε διόλου σὲ μισοπεθαμένους. Τιποτένιοι σεῖς οἱ ἴδιοι, καὶ δὲν μπορούσατε παρὰ νὰ εἴστε, καθὸ φτωχοὶ καὶ κουρασμένοι, ἀπορώντας πῶς σὲ 30 καὶ 40 χρόνια δὲ γενήκατε μεγάλοι: ἀντὶ νὰ κοιτάξετε τὸν ἑαφτό σας πού ἤθελε περιποίηση καὶ μελέτη, γυρίσατε τὰ μᾶτια σὲ περασμένα μεγαλεῖα καὶ παρηγορούσασταν μὲ τὴν ἰδέα πῶς κάτι εἰσαστὰν. Κι ἂν κανεῖς σηκώνονταν καὶ σὰς ἔλεγε: «Στραδὸ δρόμο πήρατε», τὸν φωνάζατε μισέλληνα ἢ κακὸ πατριώτη. Γιατὶ πῶς εἶναι δυνατὸ, ὅτα κανεῖς μιμεῖται ἕνα καλὸ παράδειγμα σὺν τὸ ἀρχαῖο, νὰ κάνει λάθος; Καὶ ξεχνούσατε τοὺς Βυζαντινοὺς. — κ' ἔτσι περνοῦσαν τὰ χρόνια μ' ὄνειρα πού διαλύονταν, μὲ μεγάλες ἰδέες πού μικραῖναν μέρα τὴν ἡμέρα, χωρὶς νὰ φροντίζετε σεῖς οἱ γραμματισμένοι νὰ τίς ἀλλάξετε ἀφῶ ξέρατε πῶς ἡ Μεγάλη Ἰδέα εἴταν τὸ μόνο ἰδανικὸ τοῦ ἔθνους καὶ τὸ ἰδανικὸ δὲν πρέπει οὔτε νὰ χάνεται οὔτε νὰ μικραίνει, μὰ νὰ παίρνει τὴ μορφὴ πού ἐπιβάλλουν τὰ χρόνια. «Ἡ Μεγάλη Ἰδέα ἄς εἶναι τὸ σύδολό σας, τὸ ἰδανικὸ σας, μὰ ἄς μὴ σημαίνει πιά «Θὰ πάρουμε τὴν Πόλη» παρὰ «ἄς γίνουμε δυνατοί.» «Κ' ἔτσι: σώζετε τὸν ἑαυτὸ σας καὶ τὸ λαό.*

«Πέρασαν χρόνια καὶ φάνηκαν κι ἄλλα ἔθνη στὴ μέση, πού τὰ νομίζατε πεθαμένα κι ἀντὶς νὰ τὰ βοηθήσετε στὸν ἀγῶνα τους καὶ νὰ τὰ κάνετε νὰ σὰς ἐδωμονοῦν κατόπι, τὰ κατατρέξατε ἀλύπητα. Μὰ ἄφτὰ, ἂν κι ἄθελα, ξύπνησαν ἀπὸ τὸ λήθαργο μιὰ μερίδα Ρωμαίων πού κι αὐτὴ ἔκανε μεγάλο λάθος, γιατί πῆγε τώρα στὴν ἄλλη ἄκρη. Ἀντὶ νὰ σκεπάσουν, ὅπως οἱ ἀρχαιομανεῖς τὰ χάλια τους μὲ συντρίμματα, μὲ σπασμένες κολόνες καὶ μεγάλα λόγια, ἄφτοί, τὸ ἐναντίο, τὰ ξεσκέπασαν ἔλα: κι ὄχι μόνο ἄφτό, πού θάταν κ' ἡ ἀλήθεια, μ' ἄρχισαν νὰ δείχνουν καὶ πληγὲς πού δὲν ὑπῆρχαν, νὰ περιφρονοῦν τὸ καημένο τὸ Βασίλειο, νὰ τὸ θεωροῦν ἔλα: διόλου μηδενικὸ, νὰ ἐπανοῦν τοὺς κκκουργογενή-

(*) Ἰδὰ «Ὅσοι Ζωντανοί».

νημένους και να τους ανεβάξουν στα ουράνια, χωρίς να τὸ ἀξίζουν και τόσο πολύ, και χωρίς να κοιτάζουν πῶς σὲ ἄλλους καιροὺς γεννήθηκαν ἄφτοι, χωρίς ὑποχρεώσεις και χωρίς ἐφτύνες. Σὲ τέτοιους ποὺ σκέφτονται ἔτσι, λέγω: Μὴ συγκρίνετε τὸν ἑαυτὸ σας οὔτε μὲ τὴν ἀρχαιότητα οὔτε μὲ τοὺς ξένους, μὰ πάλι μὲ τὸν ἑαυτὸ σας, και θὰ δῆτε πῶς κάτι εἶστε και σεις. Ἄς μιλήσουν ἀριθμοί:

Πρὶν ἀπὸ 75 χρόνια ἡ ἐπιφάνεια τῆς Ἑλληνικῆς χώρας εἶταν 47,000 τετρ. χλμ.

Τώρα 63,000

Στὰ 1837 τὰ ἔσοδά σας εἶταν δρ. 23,000,000

Τώρα 143,000,000

Στὸν καιρὸ τοῦ Ὁθωνα οἱ κάτοικοι εἶταν 750,000

Τώρα 2,500,000

Πρὶν ἀπὸ 75 χρόνια μονοπάτια μόνον ὑπῆρχαν

Τώρα δρόμοι μήκους χλμ. 400,000

και σιδηρόδρομοι χλμ. 1,500

Τὸ ναυτικὸ μόνον εἶχε τότε τόνους 20,000

Τώρα 400,000

Οἱ κατάθεσες σὲ Τράπεζες εἶταν μόνον δρ. 37,000

Τώρα 408,000,000

Στὰ 1837 μεταλλεῖα δύο εἶχε ἡ Ἑλλάδα

Στὰ 1910 τὰ μεταλλεῖα ἔδωκαν πρὸσοδο δρ. 23,000,000

και πληρώθηκαν δρ. 10,000,000 σὲ ἐργάτες 9,000

Σὲ 75 χρόνια μέσα χτίστηκαν 16 πόλεις, ἀνοίχτηκε ὁ Ἴσθμὸς τῆς Κορίνθου μὲ δρ. 120,000,000.

Κι ἐλ' αὐτὰ τὰ κατόρθωσε ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς μέσα σὲ 75 χρόνια ἀπὸ ξόδεψε δρ. 4,021,375,000.

«Τέτοις τὸ κλάμα, τὸ παράλλαμμα, τὸ ψέμμα, τὸ Βασιλεῖό σου.»

«Τί νὰ πῶ και γιὰ τὰ τελευταῖα χρόνια σας ποὺ δείξατε φρονιμάδα και μάλιστα πολιτικῆ, ἀσυνειθιστῆ; Μὰ προσέξτε: μὴ πολυαφίνετε τὸν ἑαυτὸ σας σὲ Μεσοίε· εἶστε λαὸς ποὺ σκότωσε Καποδίστρια, ἐξώρισε Ὁθωνα κ' ἔκανε νὰ πεθάνει ἕνας Τρικουπῆς. Ἄφτὰ τὰ λέγω ὄχι γιὰ νὰ σὰς ἀπελπίσω ἢ νὰ σὰς ἀποθαρρύνω, μὰ γιὰ νὰ σὰς ἀποδείξω πῶς ἀληθινὸς Μεσοίεξ ἕνὸς λαοῦ σήμερα εἶναι ὁ λαὸς ὁ ἱδιός. Δυὸ και τρία χρόνια δὲ σώζουν οὔτε ἀλλάζουν ἕνα ἔθνος, μὰ γεννιέει. Ἐξακολουθεῖτε τὸ δρόμο ποὺ πήρατε, ἂν κι ἄφτὸς ἔχει λάθη, ὑποστηρίξατε ἕναν τίμιον κυβερνήτη, μελετεῖστε τὴν χώρα σας, βγάλτε ζητήματα στὴ μέση γιὰ νὰ σὰς σώσουν ἀπ' τὰ προσωπικά, δουλέψτε μ' ὄλη σας τὴν καρδιά και τότε

Τῆς χαρᾶς θὰ λάμψη ὁ Νόμος
ποὺ προστάζει, βασιλιάς
«φτάνει νὰ εἶσαι ἀπὸ ὕγιαι
κι ἀπὸ δύναμη νικᾶς!»

«Γιὰ νὰ μὴ σὰς ἀπελπίσω μπορῶ νὰ σὰς πῶ, δὲ, κάποιος ἄλλος σὰς εἶπε:

«Τὸ ἄλογο ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ σόγι: θὰ τὸ δείξει μὴ μέρη τὸ σόγι του. Τὸ αἷμα του τῆχει νὰ παίρνει δρόμο και νὰ πηδαίει γκρεμοὺς και βράχους. Θ' ἀνατελεῖ ἢ μέρη ποὺ θὰ γοργοπηδαίει και θὰ τρέχει, και τότε σώνει νὰ τὸ κρατάει γερὰ ὁ καλότυχος καθαλλάρης του. Τέτια θάματα σὲ μὴ γεννιὰ θέλετε νὰ τὰ δεῖτε. Ἄνοπομονοῖα ρωμαϊκῆ, ἴσως ὄχι δίχως τὸ λόγο τῆς, ἀφοῦ τὴν ἔχει τὴν ἱερὴ φωτιὰ ἢ ρωμαϊκῆ ψυχῆ. Ὅχι, μὴ ἀπελπίζεστε. Ἄντικρ' στὸν ἀγγράτο Παρθενώνα, θὰ στήσετε μὴ μέρη και σεις τὸ Νὰό σας, μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι ἀφιερωμένους στὴν Ἀθηνὰ και νὰ μὴ λέγεται Φειδίεξ ὁ τεχνίτης του, μὰ μέσα τοῦ θ' ἀνηχοῦν τραγούδια κ' ὕμνοι καινούργιοι, δικοί σας, και δικοί σας θὰ πει τῆς καρδιάς σας τὸ αἷμα!» (*)

Σταμάτησε ἡ Θεὰ και γιὰ πρώτη φορὰ ὕστερ' ἀπὸ πολλὴ ὥρα, πήρε τὸ πρόσωπό τῆς τὴν πρώτη του γλυκάδα. Σὲ λίγο εἶπε: «Νὰ σοῦ ἀνοίξω και πάλι τὸ βιβλίον; νὰ σοῦ δείξω ποῖ εἶναι τὸ ἄθριο τοῦ Βασίλειου σου τοῦ καταφρονημένου; Κοίτα».

Ἔσκυφα μὲ λαχτάρα νὰ δῶ, ἄρπαξα τὸ βιβλίον, γύρισα τὰ φύλλα, μὰ..... ἔϋπνησα. Οὔτε Θεὰ, οὔτε βιβλίον. Ἔμεινα στὸ βράχο μου μόνος και μὲ τὸ δωδεκάλογο στὸ χέρι μου ἀνοιγμένο στὸν Προφητικὸ μὰ στὰ φύλλα παρακάτω. Ἐπεσαν τὰ μάτια μου στοὺς στίχους και θάμα! διὰβασα τὸ ἄθριο ποὺ ἤθελε νὰ μοῦ δείξει ἡ Θεὰ:

«Καὶ μὴν ἔχοντας πῶς κάτου ἄλλο σκυλί
νὰ κατρακυλήσης στὰ βυθιά
στοῦ Κακοῦ τῆ σκάλα, —
γιὰ τ'ἀνέβασμα ξανά ποὺ σὲ καλεῖ
θὰ αἰσταντεῖς νὰ σοῦ φυτρώσουν, ὦ χαρά!
τὰ φτερά,
τὰ φτερά τὰ πρωτινά σου τὰ μεγάλα!»

Ὁ ἥλιος εἶχε τώρα πᾶ κατεβεῖ ἀφίνοντας πίσω του ἕνα χρυσοπράσινο ὠκεανό. Ἄρχισε νὰ νυχτώνει, πῆρα τὸ βιβλίον μου κ' ἔφυγα.

Ροβέρτειο, Ἀπριλῆς 1912

Φ. Π. ΦΛΩΡΙΑΝΟΣ

(*) Ἀργύρη Ἑφταλιώτη: «Οἱ φυλλάδες τοῦ Γεροδήμου».

ΘΕΑΤΡΙΚΑ

ΚΙΝΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΤΥΠΑ ΕΡΓΑ

Ἡ θεατρικὴ κίνησι, στὴν Ἀθήνα τὰ τελευταία χρόνια μονιμοποιήθηκε. Δυὸ θίασοι μὲ τίς δυὸ γνωστὲς πρωταγωνίστρες, συμπάθειες τῆς Ἀθηναϊκῆς ἀριστοκρατίας καὶ τοῦ καλοῦ κόσμου, ξετυλίγουνε τὸ χειμωνιάτικο τοῦ Παρισιοῦ δραματολόγιο καὶ κωμωδιολόγιο, γλήγορα, γλήγορα καὶ λαχανιασμένα μὲ λαχάρα παιδὸς ἀπὸ τοὺς δυὸ νὰ τὸ ξεμπερδέψουνε μὴν ὧρα ἀρχήτερα. Δυὸ ἀκόμα θίασοι ἔ ἓνας μ καινούρια πρωταγωνίστρα τὴν κυρία Ροζάν, ἠθοποιοὶ ἀρκετὰ μέτρια, κι ἔ ἄλλος μὲ σύμπραξη Λεπενιώτη-Φύροστ καὶ κυρίας Νίκα, θέλουνε νὰ τραβήξουνε τὸν κόσμο τῆς μεσαίας λεγόμενης τάξης μὲ τραγουδι-στὲς ἐπιθεώρησες καὶ ἀστυνομικὰ γεμάτα ἐκπληχτικὲς περιπέτειες ἔργα. Κι ἄλλοι δυὸ θίασοι τελευταίοι ὁ πρῶτος μὲ ἀρχηγὸ τὸν ἀρχαῖο κωμικὸ Παντόπουλο κι ὁ δεῦτερος μὲ τὴν κυρία Μουστάκα τοῦ «Τζιζιώτικου Ραθαΐσιου» πασιζοῦνε νὰ δώσουνε στὸν πολλὴ κοσμικὴ ἔργα «λαϊκά», ἐπιθετο πού χαρακτηρίζει σὲ μᾶς, ὅτι ταπεινὸ, πρόστυχο καὶ τιποτένιο χοντροκόδει γιὰ τὴ σκηνὴ τὸ μυαλὸ ἀγαθῶν δημοσιογράφων τοῦ Ἀθηναϊκοῦ τύπου. Ἔτσι καὶ πρὶν ἀρχίσει τὸ καλοκαίρι, μόνη ἐποχὴ καθιερωμένη σὲ μᾶς γιὰ θεατρικὴ δουλειά, ξέρομε ἀπάνου κάτω τὸ δρόμο πού θ' ἀκολουθήσῃ ἡ σκηνικὴ τέχνη ἀνάμεσα στὴ φιλόμουση κοινωνία μας.

Τὴ φετινὴ μάλιστα περίοδο τὴν κάνει σημαντικώτερη ἔ προκηρυγμένους Ἀθερωφίους διαγωνισμὸς, μὲ κριτὰδες σοφοὺς κι ἀναγνωρισμένους θαυμαστὲς τῶ συγγραφέων τῆς σειρᾶς τοῦ κ. Πολέμη, πού ὑπομονετικὰ θάκούσουνε τὰ ἔργα καὶ λεπτὸ λογα θὰ ζυγιάσουνε τὴν κοινὴ γνώμη γιὰ νὰ βραβεύουνε τὰ φετινὰ μ...ς ἀριστουργήματα.

Στὸ θέατρο τῆς «Κυβέλης» εἶχαμε γιὰ μιὰ βραδιά τρία πρωτότυπα «δραμάτια» σὲ μιὰ πράξη τὸ καθένα. Τό: «Κοντὰ στὴ φωτιά» τοῦ κ. Μιλτιάδη Λιδωρίκη, ἐρασιτέχνη τῆς ἐλαφρῆς φιλολογίας, πολιτειολόγου, δουλευτῆ καὶ φίλου τῆς ἐφημεριδογραφικῆς δόξας τῆς «Ἐστίας», τό: «Τὴν τελευταία στιγμὴ» τοῦ ἴδιου, καὶ τό: «Αἱ ἀντίπαλοι» τῆς κυρίας Ἀργ. Σακελλαρίου, θεατρικῆς λογίας ἀπὸ τρία χρόνια καὶ δῶθε, μὲ κάθε χρόνο ἔργο καὶ γροθιά

κατὰ τῆς παγκόσμιας θεατρικῆς τέχνης καὶ τῆς δικῆς μας δυστυχομένης ρωμαϊκῆς γλώσσας.

Καὶ τὰ τρία εἶτανε τῆς σχολῆς τῶ «λεπτῶν» ἔργων. Ξεχώριζε μονάχα ἡ τελευταία σκηνὴ τοῦ «δραματίου» τῆς κ. Α. Σακελλαρίου πού ἐπεφτε σὲ χοντροκοπιὰ μιὰς τόσο ἀνάποδης ὅσο καὶ κωμικῆς ξωφρενικῆς λύσης. Κι ἄλλοτε γράψαμε πῶς οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς θεατρογράφους μας, μὴν ἔχοντας τίποτα τὸ οὐσιαστικὸ νὰ μᾶς παρουσιάσουν, μᾶς φουρνίζουσε σκηνῆς ἀδιάφορου κι ἀψυχολόγητου διαλόγου ὅπου γίνεται λέγος γιὰ κάθε ἄλλο ζήτημα ἐξὸν ἀπὸ κείνο τῆς ὑπόθεσης τοῦ ἔργου. Τὸ παραγίμισμα τοῦτο μᾶς μὲ τὴν ἐλλείψη κάθε δράσης καὶ γοργότητος, παίρνει τὸ σημάδι τοῦ «λεπτοῦ», σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψη τῆς «λεπτότητος» πού ἔχει ἡ κοινωνία μας, ἔτσι χαρακτηρίζοντας ὅτι ψεύτικο, φτιασιδωμένο, φαινομενικὸ, ἀνάθεο, ἀψυχο, ἀχαρο καὶ ἀζῶο κλείνει ἡ περικυκλωσιὰ μας ἡ κοινωνικὴ. Μὲ τέτοιον τρόπο ἡ ἀδυναμία καὶ ἡ συγκατάθεση κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸν μπερντέ τοῦ «λεπτοῦ», πρᾶμα πού εἶνε φυσικὸ νὰ γίνεται ὅπου δὲν ὑπάρχει ἰδέα λαγαρισμένη καὶ γενικώτερη γιὰ τὰ πνευματικὰ ζητήματα πού συγκινοῦνε σὲ κάθε τους ἐκδηλώσῃ τὸ ἀληθινὰ εὐγενικώτερο καὶ ἀδόλο μέρος κάθε καλλιεργημένης κοινωνίας.

Τῆς τελευταίας μέρες φανήκανε στὰ θεατρικὰ προγράμματα τόσο τῆς κ. Κυβέλης, ὅσο καὶ τῆς Δας Μαρίας Κοτοπούλη, τῆς περσιμένης ἐποχῆς μας ἔργα, σὰν τὸ γνωστὸ δρᾶμα τοῦ Λουμᾶ «Ἡ Κυρία μὲ τίς καμέλιες». Τὸ πρᾶμα σχολιάστηκε κάμποσο ἀπὸ τίς φημερίδες μας κι ἀπὸ τὸ κοινὸ.

Βέβαια, ὅσο τὰ τέτοια ἔργα ἀνεβάζονται στὴ σκηνὴ μόνου καὶ μόνου γιὰ νὰ γνωρίσουνε καὶ στὴν καινούργια γενεὰ τὸ βαθμὸ τῆς τέχνης καὶ τῆς τεχντροπίας ἐνὸς περασμένου καιροῦ πού σημάδευτηκε σταθμὸς γιὰ τὴν ἐπίδρασή του στὰ γράμματα, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ κατηγορήσῃ. Τὸ ἄτοπο ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμή πού οἱ θεατρῶνες μας πασιζοῦνε συστηματικὰ νὰ προσφέρουνε στὸ κοινὸ δραματικὰ ἔργα τῆς τέτοιας σειρᾶς, καλλιεργώντας μὲ κάποια τάση τοῦ κόσμου στὴν παθολογικὴ συγκίνηση τῆς ρομαντικότητος, πού τὸν μακραίνει ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς ζωῆς καὶ τῆς πραγματικότητος, τὴ στιγμή ἴσια ἴσια πού αὐτὸς ὁ κόσμος ἔχει ἀνάγκη νὰ νοιώσῃ τὴν πολὺκλαδὴ ζωὴ ὅπως τοῦ προσφέρεται ἀγνή ἀπὸ τὴ φύση κι ἀπὸ τίς συνθήκες τοῦ ἀληθινοῦ πολιτισμοῦ.

Γιατὶ βλέπουμε ὁλοένα πῶς ἡ κάθε ψευτιά γιὰ

δνεира και ιδανικά άπραγματοποίητα, δε ζώνει μονάχα το έπίσημο Κράτος και όλο το Έθνος παραστρατημένο μέσα σε χίμαιρες φρενολογικής αίσθηματικότητας, μά περισσότερο άπ' όλα την ίδια κοινωνία μας στο καθημερινό της ξετύλιμα και στο διαμόρφωμά της στα καθέκαστα. Άπό κει μπορεί να νοιώση κανείς πως ε πολιτισμός μας βρίσκεται σε κατώτερο σημείο, και δεν είναι βέβαια διόλου συντελεστικό για την πρόοδο που όλοι λαχταρούμε, μά τέτοια διαπαιδαγώγηση του λαού μας, αντίθετη με τη σημερινή εποχή και τις τάσεις γενικά που τη σημαδεύουν.

Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΤΟΥ ΝΟΥΜΑ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ κ. ΠΑΛΛΗ

ΠΟΛΗ, 15 Μαΐου 1912.

Άξιότιμε κ. Πάλλη,

Πήρα τα βιβλία σας και σας εύχαριστώ πολύ. Η χαρά μου είναι πολύ μεγάλη όταν βλέπω τις καινούργιες ιδέες να μεγαλώνουν και ελόνενα να βρίσκουν έδαφος σε βαθμό που κοντέδουν να πνίξουν τις παλιές και σχολαστικές ιδέες.

Για χαρά σας δε σας γράφω ότι πέρσιν στη δημοτική συντροφία μας στο Ροβέρτειο είχαμε μόνο 27 παιδιά ενώ φέτος είναι 40.

Δεν μπορείτε να φαντασθήτε τι ωφέλεια προκίπτει από το έργο σας το όποιο αρχίσατε. Άλλά πρέπει να έμολογήσουμε ότι όλίγοι είναι σαν εσάς, θάρθη όμως καιρός και κοντέει που όλοι το έθνος με μια φωνή θα σας εύχαριστεί και εύγνωμονει και σας και όλους ύσους προσεπάθησαν και γενήκανε αίτιοι να τε ξυπνήσουνε άπ' τον ύπνον του.

Ταύτα και διατελώ με την πρέπουσα προς σας εκτίμηση.

**

Σ' όσους φίλους μάς γράφουνε να ν τους στέλνουμε το « Νουμά », αναγκαζόμαστε να παρατηρήσουμε πως μάς είναι αδύνατο να ν τονέ στέλνουμε χωρίς προπλερωμή. Άλλε προς αυτό η απόφασή μας είναι τελιωτική.

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΒΓΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΣΑΒΑΤΟ

Ίδιοκτήτης: Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΔΡΟΜΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, άρ. 4, ΑΘΗΝΑ

Συνηρομή χρονιάτικη: Για την Έλλάδα και την Κρήτη άρ. 10. Για το έξωτερικό φρ. χρ. 12,50.—Για τις έπιωχίες δεχόμαστε και τριμήνες συνηρομές (3 άρ την τριμηνία).—Κανένας δε γράφεται συνηρομητής ά δεν προπλερώσει την συνηρομή του.

20 λεπτά το φύλλο. — Τα περυσμένα φύλλα πουλιούνται στο γραφείο μας διπλή τιμή.

Βρίσκεται στην Άθήνα σ' όλα τα κίόσκια, και στις έπαρχίες σ' όλα τα πραχτορεία των Έφημερίδων.

ΚΡΑΤΟΣ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ;

Στον άριθ. 256 της Βερολιnéζικης έφημερίδας του Voss (της 21 του Μάη) διαβάζω το έξης τηλεγράφημα άπ' την Πετρούπολη: «Ο Άκαδημαϊκός Μάρκωφ, ένας γνωστός μαθηματικός, έκανε στην Ίερά Σύνοδο αίτηση να τον άφορέσει, γιατί οι θρησκευτικές του πεποιθήσεις δε συμβιδάζουνται με τα διδάγματα της όρθόδοξης εκκλησίας: η Σύνοδο δέχτηκε την αίτηση, μά δε θέλησε να τον άναθεματίσει με όλες τις διατυπώσεις».

Την είδηση την επιβεβαιώνει κι άλλο βερολιnéζικο φύλλο, το Tageblatt (άριθ. 262 της 24 του Μάη) προσθέτοντας πως στην αίτησή του ο Μάρκωφ (που είναι και συνταξιούχος Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Πετρούπολης) γράφει ότι ύστερα από έρευνα και παρατήρηση είκοσι χρονών έσοχημάτισε την άμετάβλητη πεποίθηση πως η όρθόδοξη, θρησκεία είναι «άνοησία». Η Σύνοδο έκανε πολλές, μά μάταιες προσπάθειες να τον άποτρέψει από το σκοπό του, ίσως γιατί ο Μάρκωφ είναι πολύ αγαπητός στη ρούσικη κοινωνία, και στο τέλος τον άφόρεσε.

Άυτά γίνονται σ' ένα μέρος που βέβαια δε φημίζεται για το φιλελεύτερο πνεύμα του, σ' ένα μέ-

ρος πού κοντά στον πολιτικό δεσποτισμό έχει να υποφέρει όχι λίγα απ' την παπαδοκρατία και ζει για ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού του στη σκοτεινή ανυπόφορη θρησκομανία και δεισιδαιμονία.

Όμως στον τόπο μας, τον τρισχαριτωμένο, το φιλελεύτερο; Έδώ τολμάει ένα δικαστήριο, πού αποτελείται από ανθρώπους σπουδαγμένους χρόνια δολόκληρα στο Πανεπιστήμιο, ανθρώπους στόνομα έπιστήμονες, τολμάει να θεωρεί αξιόποινη κάθε άναπτυξη, **έπιστημονικής θεωρίας** πού δέ συμβιδάξεται με την έβρέτικη μυθολογία της Παλιάς Διαθήκης. Κι αυτοί οι δικαστές ούτε πετάχθηκαν απ' το δικαστικό κλάδο, ούτε καν παρατήρηση τους έγινε. Θεός φυλάξοι! Μάλιστα βρέθηκε άνωτερο δικαστήριο, ή κορυφή της ρωμέικης δικαιοσύνης, να έπικυρώσει, μάλιστα με κάποια **έπίταση**, την πρώτη άπόφαση. Άκούστηκε ποτέ στον είκοστόν αιώνα άνωτερο δικαστήριο να βρίσκει πώς τó να λέτε πώς ó Νιαγάρα; έχει βίó περισσότερο από 7420 χρόνια πού μάς λέει ή Έκκλησία πώς πέρασαν απ' την κρίση του κόσμου **είναι πράξη αξιόποινη** και να μη σάς τιμωρεί μόνο και μόνο γιατί ένας μάρτυς κατάθεσε πώς είπατε τέτοια πράματα; Όστε αν τέσσαρες-πέντε άνθρωποι βεβαίωναν πώς τó άκουσαν με τ' αυτιά τους να ξεστομίζει ó κατηγορούμενος τή..... βλαστήμια εκείνη, θά τόν έστελναν στο φρέσκο;

Είναι τόσο άπίστευτα πράματα αυτά, πού μου φαίνεται πώς θά μάς μουντζώσουν χεροπόδαρα εκείνοι όι έκφυλισμένοι Εύρώπαιοι, πού τολμούν να μην παίρνουν τίς έπιστημονικές τους θεωρίες απ' τη Γένεση, σάν τ' άκούσουν. Έννοείται: πώς έμας τέτοια πράματα δέ μάς κάνουν αίτηση. Έμεις δείχνουμε στην Εύρώπη, τόν πολιτισμό μας μιλώντας δυο κουτσογαλλικά, φορώντας μονόκλ, φράκο και σμόκιν με μεταξωτές κάλτσες και έσωτερικό χειρότερο απ' τού τελευταίου χαμάλη της Εύρώπης, δείχνοντας τά ήλεκτρικά μας τράμ και τά αυτοκίνητα, πού τά φέραμε για να διευκολύνουν συγκοινωνία όντων πού δέν είναι **άξια άκόμα** ούτε για γάιδαρα! Αυτός είναι ó ρωμέικος πολιτισμός.

Ποιός θά τολμούσε λοιπόν σέ μάς σήμερα να άκολουθήσει και στον τόπο μας τó παράδειγμα του Μάρκωφ, γιατί τίς ιδέες του πολλοί πολλοί τίς δέχονται: και στον έρημον αυτόν τόπο, χωρίς κίνδυνο να καταστραφεί; Όταν καταγγέλεται ένας Καθηγητής του Πανεπιστήμιου γιατί, χωρίς να πεί πώς ή ορθόδοξη θρησκεία είναι άνοησία, τόλμησε να δικάξει την έπιστημονική του θεωρία την άσυμβιδαστη βέβαια με τή Γραφή και ó μηνυτής **δé στέλνεται στο φρενοκομείο**, μά διορίζεται σέ άνώτατο αξίωμα **του Κράτους**: όταν διώχεται ένας φιλόσοφος, για-

τί δέν μπορεί να καταλάβει πώς ή φιλοσοφία είναι τó ίδιο πράμα με τó σύμβολο της πίστewς και πώς ó φιλόσοφος πρέπει να **έξηγήσει** τó δμοούσιο και άχώριστο της Αγίας Τριάδος — κι ó ήθικός άυτοურγός της πράξης αυτής διορίζεται Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο: όταν τέτοια πράματα γίνονται έδώ και κανένας δέ μιλεί, κανένας έπιστήμονας δέ διαμαρτύρεται, καμμιά Κυβέρνηση (φιλελεύτερη!!) δέν προστατεύει την ελεύτερη σκέψη; — ίσια ίσια ανταμείβει την πνευματική σκληριά, τί περιμένουμε; Ν' ανοίξουμε τά μάτια του κοσμάκη, να βρούμε εκεί την προστασία, πού μάς χρειάζεται: μα και γι' αυτόν πολεμούμε — δέν τó κάνουμε. Τό βρίσκουμε καλύτερο να κάνουμε σωματείο για να οργανώσουμε δεξιώσεις και φαινομενικότητες κι όχι: να δουλεύουμε πραγματικά **για την πνευματική αναγέννηση** του πιό τυφλού απ' όλους τούς λαούς της Εύρώπης. Έτσι δουλεύουμε όι γραμματισμένοι, όι μορφωμένοι, όι φωτισμένοι Ρωμιοί. Την **αντίθεση** άνάμεσα εκκλησίας και κράτους δέν τολμούμε να την τονίσουμε: άφίνουμε τόν κληρο να συγχίξει, να θολώνει τά πράματα, τόν άφίνουμε να δημιουργεί καινούργια θρησκεία με δόγματα παραπατώντας την πραγματική θρησκεία της ήθικής κι έμως να τολμάει να λέει πώς αυτός είναι ó **φρουρός της αληθινής θρησκείας**, αυτός πού έδημιούργησε χριστιανισμόν έντελώς άγνώριστο για να μπορεί να εκμεταλλεύεται του κόσμου τó θρησκευτικό αίστημα. Δέ δείχνουμε πώς ó Χριστιανισμός διδάσκει κ' έξυμνεί τή μέλλουσα ζωή, ενώ **όλοι μας** (κι αυτός ó κληρός!) ένδιαφερόμαστε **για την παρούσα**. Δέ δείχνουμε πώς αυτή ή δημιουργία του κράτους είναι συγχρόνως **άρνηση** της θεμελιώδικης διδασκαλίας του Χριστιανισμού. Δέ δείχνουμε πώς ή του κράτους μέλη θά είμαστε, θ' αναγνωρίζουμε τόν κόσμο αυτόν, την εύτυχία μας στη ζωή αυτή, θά ζητούμε και μόνο δευτερότερα θά σκεφτόμαστε για τó τί θά γίνουμε σάν πεθάνουμε — ή της εκκλησίας μέλη θά είμαστε, της αληθινής εκκλησίας, πού περιφρονεί την παρούσα ζωή, πού άνέχεται, **μάλιστα επιθυμεί** τή δυστυχία έδώ για να βρεί την εύτυχία στη μέλλουσα. Βρισκόμαστε μπροστά στο μεγάλο δίλημμα: θέλεις να πετάξεις τά πλούτη σου («εύκοπώτερόν έστι κάμηλον διά τρυπήματος ραφίδας διελθειν ή πλούσιον εις την βασιλείαν του Θεού εισελθειν» Ματθ. XIX. 24), θέλεις ν' άνέχεσαι την κάθε άδικία χωρίς να ζητήσεις τó δικιο σου, θέλεις ν' άφήσεις να σέ σκοτώσουν χωρίς να άμυνθείς (Ματθ. V. 38 έππ. «Έγώ δέ λέγω ύμιν μη άντιστηναι τώ πονηρώ: άλλ' όστις σέ ραπίσει επί την δεξιάν σου σιαγόνα, στρέφον αυτό και την άλλην» κλ.), θέλεις να μην

ἐνδιαφέρεσαι γιὰ τὴ ζωή, γιὰ τὴν τροφή, γιὰ τὴν ἐνδυμασία παρὰ μόνο νὰ ζητᾶς «πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ» (Ματθ. VI. 25 ἐπιπ.) — τότε εἶσαι χριστιανός, τότε εἶσαι μέλος τῆς ἐκκλησίας καὶ περιφρονεῖς, κάταριέσαι τὸ κράτος. Θέλεις ὅμως νὰ ζῆσεις πρῶτα κ' ὕστερα νὰ σκεφτεῖς γιὰ τὴ μέλλουσα ζωή, τότε δημιουργεῖς τὸ κράτος καί, ἂν ἔχεις ἀνάγκη, φκιάνεις μιὰ νέα θρησκεία, ἀσχετὴ μὲ τὸ χριστιανισμό. Ἐδῶ δὲ χωρεῖ συμβιβασμός· ἢ κράτος ἀνεξίθρησκο (δηλ. ὡς κράτος ἄθρησκο) ἢ ἐκκλησία χριστιανική. Αὐτὸ τὸ λέει ὁ ἴδιος ὁ Χριστός· «οὐδεὶς δύναται δυοὶ κυρίους δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἓνα μισήσει καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ ἐνὸς ἀνθέξεται καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει· οὐ δύνασθε Θεοῦ δουλεύειν καὶ μαμμωνᾶ» (Ματθ. VI. 24). Πρέπει νὰ τὰ νοιώσουμε αὐτὰ καλὰ· μᾶς τὸ λέει καὶ ὁ Χριστός, μᾶς τὸ λέει κ' ἡ λογικὴ μας. Ἡ τὸ ἓνα — ἢ τὸ ἄλλο. Καὶ τὴν ἀπάντησιν δὲν ἔχουμε ἀνάγκη νὰ τὴν περιμένουμε πολὺ· δλοὶ θέλουμε κράτος. Γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνας μάλιστα ποὺ μόνοι μας τὸ δημιουργήσαμε, γιὰ μᾶς ποὺ περιφρονώντας τῆς Ἐκκλησίας τοὺς ἀφορισμοὺς **τοὺς σύμφωνους μὲ τὴ διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ**, πολεμήσαμε, αἵματοκυλίσαμε γιὰ νὰ μὴν ὑποφέρουμε τὰ μαρτύρια τῆς σκληραῖας, γιὰ μᾶς ποὺ μὲ τὴν αἵματοδαμμένη σημαία τῆς ἀνταρσίας καὶ τῆς **λευτερίας** τινάξαμε ζυγὸς καὶ δημιουργήσαμε τὸ ἐλεύτερο ἑλληνικὸ βασίλειον, γιὰ μᾶς ποὺ γεννιάμασθε, ζοῦμε καὶ πεθαίνουμε μὲ μιὰ σκέψη, πῶς νὰ πολεμήσουμε γιὰ νὰ λευτερώσουμε σκλάβους ἀδερφούς — τὸ πρόβλημα εἶναι λυμένο. Θέλουμε **κράτος**. Τὸ κράτος αὐτὸ δέχεται μέρα του ἀνθρώπου **κάθε θρησκείας**, εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἀνεξίθρησκο—**κὺτὸ σὰν κράτος ἄθρησκο**. Τὶς συνέπειες ζητᾶμε τώρα τῆς ἀρχῆς αὐτῆς· ἀναγνώριση τῆς κάθε θρησκείας, ἀναγνώριση καὶ τοῦ ἄθρησκο καὶ τοῦ πιστοῦ μὴ καὶ τοὺς ἐνώνει ὁ κοινὸς δεσμός τοῦ κράτους, ἀναγνώριση στὸν καθένα τὸ δικαίωμα **ν' ἀποφασίζει ὁ ἴδιος ποιά θρησκεία ἔχει καὶ θέλει νὰ ἔχει**. Ὅλα τὰ πολιτισμένα κράτη ἀναγνωρίζουν τὸ δικαίωμα τῆς ἀποχώρησιν ἀπ' τὴν ἐκκλησία χωρὶς καμμιά δυσάρεστη νομικὴ συνέπειαν. Αὐτὸ ζητᾶει ὁ φιλελεύτερος καὶ αὐτὸ εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ δώσει, ἂν σέβεται τὸν ἑαυτὸ τῆς, μιὰ φιλελεύτερη Κυβέρνησι.

Α. ΤΡΑΝΟΣ

ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟ

R. P. Theop. Πόλη. Λάβαμε τὴ συντρομὴ τοῦ 1911 κ' εὐχαριστοῦμε. — κ. Χρ. Γκουμουλτζίνα. Λάβαμε τὴ συντρομὴ κ' εὐχαριστοῦμε. — κ. Π. Ταβ. Στείλε μας τίποτ' ἄλλο καλύτερο.

ΟΙ ΙΤΑΛΟΙ ΣΤΗΝ ΚΑΛΥΜΝΟ

Στις 27 τοῦ περασμένου Μᾶη πήγε στὴ Κάλυμνο ὁ Ἴταλὸς ναύαρχος Βιάλε μὲ δεκαεπτὰ πολεμικὰ καράβια. Στὴ δοξολογία ποῦνιγε τὴ μέρα κείνη στὴ Μητρόπολη τῆς Κάλυμνος, ὁ φίλος Γεράσιμος Ζερβός χαιρέτησε ἔτσι τὸν Ἴταλὸ ναύαρχο:

Ἐξοχώτατε,

Μὲ ψυχὴ γεμάτη χαρὰ καὶ εἰγνωμοσύνη ὄλος ὁ νησιώτικος αὐτὸς λαὸς σᾶς εἶχεται τὸ «καλῶς ὤρισες» στὸ βράχο του ποὺ ἐλευθέρωσαν τὰ δυνατὰ κираβία τὰ καμαρωτὰ τῆς ὠραίας Ἰταλίας.

Τέτοιες ἡμέρες ἀδολῆς ἐλευθερίας γιὰ χρόνια μακρὰ ὄνειρονοῦμαστε, καὶ τώρα ποὺ τὰ ὄνειρά μας πῆραν σάρκα καὶ ζωὴ κάτω ἀπ' τὰ γιγάντια κανόνια τῆς ἐνδοξης «Πίζας» φοβούμαστε ἀκόμη μὴν εἶναι τῆς φαντασίας μας ὀπτασίες ἡμερινές ποὺ ὁ ἥλιος ὁ λαμπρὸς τοῦ Αἰγαίου θερμαίνοντας τὶς κεφαλές μας γεννᾷ γιὰ νὰ σβυστοῦν στὸ γέρομα τῆς ἡμέρας.

Γενναῖοι θαλασσινοὶ τῆς Ἰταλίας!

Ὅσους ἀγνοὺς πάλμους δόξας καὶ ἐθνοισιασμοὺς χιμᾶς κ' ἂν γέννησαν στὰ στήθια τοῦ εὐγενικοῦ Ἐθνους σας οἱ ἀρχεῖς τοῦ Λιβυκοῦ πολέμου δὲν μποροῦν νὰ συγκριθοῦν μὲ τὶς χρυσὲς σελίδες τῆς Ἱστορίας ποὺ τώρα γράφουν τὰ κираβία σας στὸ σταύρωμα τὸ δοξασιμένο τους στὰ γαλιανὰ νερὰ τοῦ Αἰγαίου, γιὰ τὴν ἰσχυρὰ ἐλευθερίαν ἀπὸ τὸν Τύραννο τῆς Χριστιανωσύνης ἱερώτερη καὶ πῶς γερὰ θεμελιωμένη παρὰ κείνη ποὺ οἱ γενναῖοι οἱ ἱππότες σας θέλησαν νὰ δώσουν στὰ χρόνια τῶν Σταυροφόρων.

Χαρίσατέ μας, ἐνδόξε Ναύαρχε, τὴν ἄδειαν νὰ σᾶς ποῦμε δυὸ λόγια ἀκόμη ποὺ σᾶς παρακαλοῦμε νὰ διαβιβάσετε στὴν Α. Μ. τὸ Βασιλεῦ Βίτωρα Ἐμμανουήλ, τὸν ἀντῆξιο διάδοχο τοῦ Ἐλευθερωτῆ καὶ Ἐνωτῆ τῆς ὠραίας Ἰταλίας.

Οἱ πόθοι μας οἱ προαιώνιοι εἶναι νὰ δοῦμε καὶ μεῖς μιὰ μέρι σύντομη τὴν ἐνωσὴν μας μὲ τὴ Μητέρα μας Ἑλλάδα. Ἡ εὐγνωμοσύνη μας στοὺς Ἀδελφούς Ἴταλοὺς μᾶς θέλει νὰ εἶμαστε εὐκρινεῖς καὶ ἑσάστερα νὰ λέγομε τὸν πόνον τῆς ψυχῆς μας. Ξέρομε καὶ τιμοῦμε βιβαθὰ τὴν ἀποστολὴν σας πῶς εἴστε ὄχι κατακτητὲς ἀλλὰ ἐλευθερωτὲς τοῦ Αἰγαίου.

Ἄν τοῦτο εἶναι δύσκολο πρὸς τὸ παρὸν ἐξαιτίας τῶν πολιτικῶν περιστάσεων, θέλομεν νὰ μείνωμε ἐλεύθεροι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἐλευθερωτῶν μας, χωρὶς οὔτε σκιά νὰ βλέπωμε ἐπικυριαρχίας ἀπὸ τὴ Δύναμη ποὺ στέρεψε - ἀπὸ κατάρρα φαίνεται θεϊκὴ - τὴν πλοῦσιαν γῆ τῆς Ἀσίας, τὰ μαγικά τῆς Ἰωνίας παράλια καὶ τὰ ὠραῖα νησιά τοῦ Αἰγαίου.

Ἐλπίζομε πὼς μὲ τὴν προστασία σας θ' ἀναστηθῆ και πάλι ὁ Ἀρχαῖος μας πολιτισμός, ἡ τέχνη και ἡ ἐπιστήμη ἢ Ἑλληνική πὸν ἔθεθαψε και ζωογόνησε ἢ Ἀναγέννηση στὴν Ἰταλία.

Εὐχόμαστε καλὴν ἐπιτυχία ὡς τὸ τέλος τῆς ἐνδόξου ἐκστρατείας σας και σᾶς παρακαλοῦμε νὰ θυμιάστε τοὺς φτωχοὺς νησιώτες πὸν ἄλλα δῶρα δὲν ἔχουν νὰ σᾶς χαρίσουν ἀντίδομα τῆς πλουσιωτάτης ἐλευθερίας πὸν τοὺς χαρίζατε παρὰ τὴν αἰώνια εὐγνωμοσύνη τους.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΖΕΡΒΟΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΟΙ ΝΕΟΙ!... Ἐπιτέλους ἔγινε και ἡ περιπόθητη Ἰπουργική μεταρρύθμιση. Μᾶς φύγανε δυὸ ἀπὸ τοὺς παλιούς και ἀποχτήσαμε τρεῖς νέους ἢ τὸ σωστότερο, ἓνα νέο, τὸν κ. Μιχαλακόπουλο, γιατί οἱ ἄλλοι δυὸ, οἱ κ. κ. Τσιριμῶκος και Στράτος, εἶναι τόσο παλαιοὶ και τόσο γνωστοὶ σὲ δλα τὰ πολιτικά κόμματα, πὸν τὰ περιγηθήκανε, σὸν Ἐγγλέζοι ἐξερευνητές, κατὰ καιροῦς, ὥστε μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ πὼς μπήκανε στὸ Ἰπουργεῖο γιὰ νὰ συνεχίσουν τὴ φαυλοκρατικὴ πκράδοση.

Ὁ ἥρωας τῆς φραντζέζικης φάρσας «Μὴν περπατᾶς θεόγυμνη», λέει κομπάζοντας στὴ γυναίκα του πὼς τόσο θαμάστηκε μιὰ ἀγόρευσὴ του στὴ Βουλὴ γιὰ τὸ ἀγροτικὸ ζήτημα, ὥστε ἀμέσως τοῦ δόθηκε τὸ Χαρτοφυλάκιο τοῦ Ἰπουργεῖου τῶ Ναυτικῶν! Κι ὁ κόσμος τὰκούει αὐτὸ και ξεκαρδίζεται στὰ γέλια. Και νὰ δεῖτε τὴ διαολεμένη τύχη, τίς μέρες πὸν παιζότανε αὐτὴ ἡ χαριτωμένη φάρσα στὸ θέατρο Κυβέλης, παιζότανε και ἡ Ἰπουργικὴ φάρσα στὰ πολιτικά παρασκήνια.

Ὁ κ. Τσιριμῶκος στὸ Ἰπουργεῖο τῆς Παιδείας, ὁ κ. Στράτος στὸ Ἰπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν. Εἰδικιώτατοι κ' οἱ δυὸ τους. Δικηγόροι, ἀρχηγοὶ κομματικῶν συνδυασμῶν, πρόεδροι τῆς Βουλῆς. Τὴ ἄλλη εἰδικότητα χρειάζεται γιὰ νὰ διευτύνουν τὰ Ἰπουργεῖα πὸν τοὺς δοθήκανε;

Σφίγγουμε τὸ χέρι τοῦ κ. Βενιζέλου. Καλύτερη ἐκλογὴ δὲν μποροῦσε νὰ κάνει. Δὲν ἤρθε ν' ἀνορθώσει τὰ πάντα; Τὴ ἄλλο λοιπὸν κάνει παρὰ νὰ χρησιμοποιεῖ γιὰ τὴν ἀνόρθωση τοὺς διάφορους... κομματικούς στύλους του;

Ὁ κ. ΜΙΧΑΛΑ κτλ. Γιὰ τὸ διάδοχο τοῦ κ. Μπενάκη δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε και νὰ προφητέψομε ἀκόμα τίποτα. Νὰν τονὲ δοῦμε πρῶτα και ὕστερα νὰ μιλήσομε... Μᾶς τονὲ λένε μορφωμένο, φιλελεύτερο, δραστήριο, τίμιο πολιτικό, και τὸ πιστεύομε. Μὰ νὰ δουλέψει. Ἀγκαλιὰ σὸν κάτι νὰ γλυκοχάραξε στὴν Ἰπουργία του. Βρῆκε πολὺ κλασσικὴ τὴν τροφὴ πὸν δίδεται στὶς ἐμπορικὲς και στὶς γεωργικὲς σχολὲς και τὴ σύσταση πραχτικώτερη. Σὸν κάτι νὰ λέει κι αὐτό, σὸν κάτι καλὸ νὰ μνηάει. Ἄς δοῦμε.

→←

ΚΕΡΑΙΣΜΕΝΟΣ. Ἰσαμε τὴν τελευταία στιγμὴ λογαριαζότανε σίγουρος Ἰπουργὸς ὁ κ. Ζαβιτσιάνος και τὴν τελευταία στιγμὴ ὁ κ. Βενιζέλος (ἀνεξερευνητες οἱ βουλές του!) ἀποφάσισε νὰ τὸν ἀφίσει δῆω και νὰ τὸν ἀντικαταστήσει: μὲ τὸν κ. Τσιριμῶκο.

Σ' αὐτὴ τὴν περίσταση ὁ χαμένος δὲν εἶναι ὁ κ. Ζαβιτσιάνος. Κάτι περισσότερο ἀπὸ ἓνα Ἰπουργικὸ χαρτοφυλάκιο κέρδισε μὲ τὸ ἄδικο και κάπως μπερμπάντικο παραγκώνισμά του. Τουλάχιστο ἡ κοινὴ γνώμη τονὲ φέρνει γιὰ κερδισμένο. Και γι' αὐτὸ ἀφίσαμε τὴν τελευταία ὑποσημείωση στὸ κριτικὸ ἄρθρο τοῦ Χρηστουλάκη, πὸν μπορεῖ νὰ τὴν πάρει κανεὶς σήμερα γιὰ τραγικώτατη εἰρωνεία.

→←

ΑΝΔΡΕΣ ΑΡΚΑΔΕΣ. Ἀνὴρ Ἀρκὰς και ὁ μπάρμπα Μιστριώτης και δὲν μποροῦσε νὰ μὴ συστήση τῶρα στὴν ἐπαναληπτικὴ ἐκλογὴ τῆς Ἀρκადίας στοὺς «Ἄνδρες Ἀρκάδες» νὰ ψηφίσουν τὸ Ράλλη.

Τὸ ἐκλογικὸ γράμμα του τὸ ἀρχινάει μὲ τὸ «Ἄνδρες Ἀρκάδες» και τὸ τελιώνει μὲ τὸ «Ἐπίτιμος καθηγητὴς ἐν ἐνεργείᾳ». Ἡ τελευταία λέξη δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὴν γιατρικὴ. Ὁ μπάρμπας γιὰ τὸ μυαλό του, κι ὄχι γιὰ τὴν κοιλιὰ του, μιλάει στοὺς «Ἄνδρες Ἀρκάδες» και τοὺς βεβαιώνει πὼς βρίσκεται πάντα ἐν ἐνεργείᾳ.

→←

Η ΕΛΕΓΧΟΥΣΑ. Ὅσοι δυσηρεστοῦνται μὲ τὸ Ἰπουργεῖο, τὸ περισσότερο γιὰ λόγους προσωπικούς και ρουσφετολογικούς, μὰ δὲν ἔχουν και τὸ κουράγιο νὰ φύγουν τελειωτικά ἀπ' αὐτό, γιατί, γιὰ τὴν

ώρα, δὲν τοὺς σφεύρει, σοφιστήχκανε μὴν ἀρλόμπα καὶ ταμπουρωθήκανε πίσω ἀπὸ δαύτηνε.

Δὲν εἶμαστε, λένε, οὔτε μὲ τὸ Ὑπουργεῖο, οὔτε ἔναντιοῦ του. Εἶμαστε μὲ τὴν «Ἐλέγχουσαν συμπολίτευσιν».

Δηλ. εἶμαστε μὲ τὸ τίποτε. Κι αὐτὸ τὸ τίποτε, λένε, τὸ δημοσίωγησε ὁ κ. Δημητρακόπουλος, ὁ ἀρχηγὸς του.

Ἡ ΚΟΙΝῆ ΓΝΩΜῆ

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΟ ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΙΟΥ

Φίλε Νουμᾶ,

Νομίζω πὼς δὲ θὰ πείραζε καθόλου ἄν, χωρὶς νὰ γένει κανέναν λόγος, δημοσίευες ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς τὸ περίφημο γράμμα τοῦ φίλου Γιαννιού, γιὰ τὸ σεβαστὸ ποιητὴ μας τὸν κ. Παλαμᾶ, ποὺ τὸν χτυπάει μὲ τρόπο ἀλλόκοτο — ἄς μὴ μεταχειριστῶ ἄλλη λέξη —, γιὰτὶ ἀπ' αὐτὸ δὲν ἔχει νὰ χάσει τίποτε ὁ ποιητὴς μας.

Φαίνεται πὼς ὁ καιρὸς ἢ ἡ χρονιὰ φταίει, ποὺ τὴν ὥρα τελευταία ἄρχισε ἕνας γραφιδοπόλεμος ἀνάμεσόν σέ μᾶς τοὺς δημοτικιστὲς καὶ θέλουμε μὲ μιὰ μπαλταδιὰ νὰ γκρεμίζουμε ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου τὸ ἔργο, προτοῦ — νομίζω — νὰ ἔχουμε φτάσει σ' ἐκεῖνο τὸ σημεῖο τῆς φιλολογικῆς μας ἐξέλιξης.

Μὲ μιὰ μπαλταδιὰ κι ὁ φίλος Γιαννιὸς μᾶς βγήκε νὰ ρίξει κάτω τὸ στέριο «χτίριο» τοῦ ποιητῆ μας, χτίριο, ποὺ ὅσο κι ἂν θέλει νὰ τὸ ἴδῃ ἐκεῖνος, αὐτὸ ὅμως στέκεται πάντα μεγαλόπρεπο μπροστά του. Τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ, νομίζω ἀγαπητέ Γιαννιέ, πὼς δὲ θαλάσσισε καμιά ποίηση μας ἀλλ' ἀπεναντίας τῆς ἄνοιξε ἕνα φαρδὺ δρόμο, ἀφίνοντας νὰ χορταριάσουν καὶ νὰ χαθοῦν τὰ πλαϊνὰ του μονοπάτια. Φαίνεται πὼς ὁ Γ. ζητᾷ μιὰ ποίηση ἀπολύτως σοσιαλιστικὴ, σὺν π. χ. τὸ «Παραμῦθι» τοῦ κ. Χατζοπούλου ποὺ δημοσιεύτηκε πέρυσι στὸ «Νουμᾶ», γιὰ νὰ μορφωθῇ μ' αὐτὴ ὁ λαὸς μας! (Μ' αὐτὸ δὲ θέλω καθόλου νὰ λιγοστέψω τὴν ἀξία τοῦ κ. Χατζοπούλου ποὺ τὸν ἐχτιμῶ πολὺ κι ὡς ἄνθρωπο, γιὰτὶ ἔχουμε τίς ἴδιες κοινωνικὲς ἀρχές, κι ὡς λογογράφου).

Δὲν μπόρεσα νὰ καταλάβω γιὰ τί εἶδους θαλάσσιμα στὴν ποίηση μας μιλεῖ ὁ φίλος Γ. Μοῦ φαίνεται ὅμως πὼς θὰ θέλῃ νὰ χτυπήσῃ τὸ συμβολισμὸ τοῦ ποιητῆ, κι ἂν εἶναι ἔτσι πιστεύω νὰ ξέρῃ ὁ φίλος

Γ. ὅτι αὐτὸς κυριαρχεῖ σήμερα στὴν πολιτισμένη Γαλλία καὶ δὲν εἶναι γέννημα τοῦ Παλαμᾶ, ὥστε δὲ φταίει αὐτὸς ἂν οἱ ποιητὲς μας θέλοντας νὰ πάνε πάνω στὴ καινούρια μέδα κατ' ἀνάγκην ἀκολούθησαν καὶ τὸ δρόμο τοῦ Παλαμᾶ.

Ἐπειτα ἀφοῦ ὁ Παλαμᾶς δὲν ἔχει χτίσει τίποτα, ἀλλὰ μόνον σκόρπισε ὕλικὰ γιὰ ἕνα ποιητικὸ χτίριο, πὼς μπόρεσε λοιπὸν κ' ἐπηρέασε τὴν ποίηση μας, χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ κάτι τέλειο χτισμένο, κάποιον σύνολο ἀλυσοδεμένο; Μὲ σκόρπιες κι ἀκατάστατες ποιητικὲς φράσεις δὲν ἐπηρεάζεται μιὰ ποίηση ἑνὸς ἔθνους καὶ λέγοντας ὁ φίλος Γ. ὅτι ὁ Παλαμᾶς ἐπέδρασε στὰ κεφάλια τῶν νέων μας ποιητῶν, ἀδιάφορο πὼς, σημαίνει ὅτι παραδέχεται πὼς ὁ ποιητὴς μας ἐφρικσε κάτι δυνατὸ, μὲ τὸ ὅποιο μπόρεσε κ' ἐπέβαλε τὴ γνώμη του.

Κι ἀκόμα, τί φταῖν οἱ λογογράφοι μας ἂν ἡ φιλολογικὴ τους παραγωγὴ πέρασε ἄσκοπη γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ λαοῦ μας, ὥστε γι' αὐτὸ ἐμεῖς οἱ σοσιαλιστὲς νὰρνηθοῦμε κάθε νεολληνικὴ φιλολογία; Καὶ ἡ ἀρχαία φιλολογία μας πέρασε ἄσκοπη γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ λαοῦ μας, κι αὐτὴ λοιπὸν νὰν τὴν ἀρνηθοῦμε; Κ' οἱ ξένες, μὴ πορνογραφικὲς, φιλολογίες, περνοῦν ἄσκοπα γιὰ τὸ λαὸ μας, νὰν τίς ἀρνηθοῦμε κι αὐτές; τί φταῖν οἱ λογογράφοι μας ἂν δὲ διαβάξῃ ὁ λαὸς μας; Φταίει τὸ σχολεῖο, φταίει ἡ Πολιτεία, ποὺ δὲ φροντίζει καθόλου γιὰ τὴ στοιχειώδη τουλάχιστο μόρφωσή του.

Μὲ τὸ ποὺ δὲ διαβάξῃ ὁ λαὸς μας — πρᾶγμα πολὺ λυπηρὸ θέβαιο — δὲν ἔπεται ὅτι πρέπει νὰ πάψουν νὰ γράφουν ὅλοι ὅσοι μποροῦν καὶ γράφουν, σβύνοντας μὲς στὸ κρῦο τὸ νερό, σὺν τὰναμένο κάρβουνο, τὴν κάθε καλλιτεχνικὴ ἔκφραση τῆς ψυχῆς τους. Ὅποιοι βλέπει ὅτι πλημυράει μέσα του τὸ καλλιτεχνικὸ του αἶσθημα, τὸ ἐκφράζει πάνω στὸ χαρτί, ἀδιαφορώντας ἂν θὰ τὸ προσέξῃ ὁ ἄλλος ἢ ὄχι.

Ἄν ὁ λαὸς μας σήμερα δὲ διαβάξῃ τὴ φιλολογία τῆς ψυχῆς του κ' εὐχαριστιέται μὲ τὰ μουτζουρώματα τοῦ Κυριακοῦ, αὔριο θὰ ξυπνήσῃ καὶ θὰ καταλάβῃ, τί πρέπει νὰ διαβάξῃ καὶ θὰ ζητήσῃ ἄλλα ἀνώτερα ἔργα. Θὰ συμφωνοῦσα πέρα — πέρα μὲ τὸ φίλο Γ. ἂν ἔφεγε μονάχα μερικὸς τάχα ποιητάκους μας, ποὺ κάλλιο θὰ κάνανε νὰ πάψουν τὴ στιχοπλοκία καὶ νὰ ριχτοῦν μὲς τίς ἀγκάλες τοῦ λαοῦ νὰ τότε μορφώσουν, καὶ νὰ τοῦ ξυπνήσουν τὸ αἶσθημα κ' ἔτσι θὰ τοῦ φέρνανε κάποιον ὄφελος, ἐνῶ μὲ τοὺς στίχους τους χάνουν ἀδίκαια τὸν καιρὸ τους καὶ δὲν ὠφελοῦν κανέναν, σὺν π. χ. κάποιον ποὺ στὸν περασμένο «Νουμᾶ» βγήκε νὰ ψέξῃ ἔτσι ἀσε-

δα τὸν κ. Τρανὸ γιατί ἐπαίνεσε μιὰ φυλλάδα τοῦ ἐργάτη Παλαιούρα.

Ἐπειτα πῶς ἀπὸ τώρα προφητεύει ὁ γκρεμιστῆς τοῦ Παλαμᾶ; πῶς μετὰ 50 χρόνια θὰ γεννηθῆ ὁ ἀρεϊμάνιος κατακρίτης τοῦ ἔργου τοῦ ποιητῆ μας; ἐνῶ μπορεῖ νὰ συμβῆ εὐλογιστὸς τὸ ἐναντίο, δηλαδὴ μπορεῖ νὰ γεννηθῆ μετὰ 50 χρόνια κανένας θερμὸς ἐξυμνητὴς τοῦ Παλαμᾶ, ποὺ θὰ κυλίση στὴ λάσπη τῆ κριτικῆ τοῦ κ. Χατζόπουλου μαζί μὲ τὸ γράμμα τοῦ Γιαννιοῦ. Ἄν ὁ κ. Παλαμᾶς ἔακολευθῆσιν τὴν ἀρθογραφία του στὸ «Νουμᾶ», πρᾶμα ποὺ τὸ παρακαλοῦμε, μπορεῖ ναὐτοχρονῆσιν μονάχα στὴ συνείδηση τοῦ φίλου σοσιαλιστῆ, ὄχι ὅμως καὶ στὴ συνείδηση ἄλλων τῶν δημοτικιστῶν, ποὺ ἂν ὄχι ἔλοι, μὰ οἱ περισσότεροὶ τότε λατρεύουν.

Ἔργα σὰν τὸ «Δωδεκάλογος», σὰν τὶς «Ἄλυσίδες» καὶ σὰν τοὺς «Ἰαμβοὺς», δὲ σκοτώνονται καὶ δὲ γκρεμίζονται μὲ δυὸ λόγια ἢ μ' ἓνα γράμμα γραμμένον μὲ κάποια ἐξαψη, ἀγαπητὲ συνιδεάτη!

Πόλη

ΝΙΚΟΣ ΚΑΣΤΡΙΝΟΣ

Ο,ΤΙ ΘΕΛΕΤΕ

Ἡ συνέχεια τῆς κριτικῆς μελέτης τοῦ Κισσῆ Παλαμᾶ καὶ τοῦ «Δαχτυλιδιοῦ τῆς μάνας» τοῦ Καμπύση μείνανε γιὰ τὰ ἄλλα φύλλα, ποὺ θὰ βρεῖ ὑστερ' ἀπὸ δεκαπέντε μέρες.

Κάποιος ποὺ ὑπογράφεται Ἐργατὴς μᾶς ἔστειλε ἕνα ἄρθρο γιὰ τὸ «Κυριακὸ σχολεῖο» τοῦ Ἐργατικοῦ Κέντρου. Πήγε, λέει, στὶς ἐξετάσεις του καὶ πείστηκε πῶς ὁ τίτλος ποὺ τοῦ ταιριάζει εἶναι: Ἐργατικὸ σχολεῖο τῆς ρεκλάμας. Στὶς ἐξετάσεις του ἡμεῖς δὲν πήγαμε, γιατί δὲ μᾶς καλέσανε, ἂν καὶ πολλὰς φορές μᾶς ἐζητήθησαν νὰ τὸ ρεκλαμάρουμε. Μιὰ λοιπὸν καὶ δὲν πήγαμε, δὲν μπορούμε νὰ ἔβρουμε ἂν εἶναι σωστὰ ὅσα μᾶς γράφει ὁ ἀγνωστὸς ἀνταποκριτὴς μας καὶ γι' αὐτὸ δὲν τὰ τυπώνουμε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ἙΣΤΙΑΣ, ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ 44

Ἐξεδόθησαν: ΚΩΝΣΤ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

ΕΡΓΑ: ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΠΕΖΑ

ΤΟΜΟΙ ΔΥΟ ΣΕΛ. 468

Περιέχουσι πάντα τὰ ἔργα τοῦ δημοτικωτάτου συγγραφέως ποιήματα καὶ πεζά. Τὰ δημοσιευθέντα παρ' αὐτοῦ εἰς βιβλία, εἰς περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας καὶ τὰ ἀνευρεθέντα μετὰ θάνατον αὐτοῦ ἀνεκδοτά (τὸ πρῶτον ἦδη δημοσιευόμενα).

Τιμῶνται διὰ τὸ Ἐσωτερικὸν Δρ. 5

» διὰ τὸ Ἐξωτερικὸν » 6

Ο ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΧΤΗΣ

Πρωτοπαίχθηκε τὴν Τετράδη βράδι στὸ θέατρο Μαρίας Κοτοπούλη (πρ. Νέα Σκηνή) μὲ ἐπιτυχία μεγάλη ἢ τρίπραχτη σκηνικὴ σάτυρα τοῦ κ. Ταγοπούλου «Ὁ Ἀρχισυντάχτης». Ἀνάλυση τοῦ ἔργου θὰ μᾶς δώσει στὸ ἄλλο φύλλο «Ὁ κριτικὸς τοῦ Νουμᾶ». Τοῦτο μόνον σημειώνουμε ὅω, πῶς τὸ ἔργο πέτυχε, ἀφοῦ ἀρχινῆσανε νὰν τὸ βρίζουνε μὲ λύσσα οἱ ἐφημερίδες. Δηλ. ἐγινε κείνο ποὺ ζητοῦσε ὁ συγγραφέας: νὰν τοὺς τσοῦξει τόσο τοὺς δημοσιογράφους καὶ νὰ κερδίσει ἔτσι τὶς βρισιεὶς τους, τὸ μόνον τιμητικὸ στεφάνι γιὰ κάθε συγγραφέα ποὺ σέβεται τὸν ἑαυτὸ του καὶ τὴν τέχνη του.

ΣΤΟΥ "ΝΟΥΜΑ,,

ΤΟ ΓΡΑΦΕΙΟ

ΔΡΟΜΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ 4

πουλιοῦνται τὰ δόλουθα βιβλία πρὸς ΜΙΑ δραχμὴ τὸ

ἔξὸν ἀπὸ ὅσα εἶναι σημειωμένα μὲ ἄλλες τιμὰς

Γ. Ν. ΑΒΑΖΟΥ, «Ἡ Ματιά». — «Ἀγκάθια καὶ Τριβόλοι» (δηγήματα). — ΧΑΡ. ΑΝΤΡΕΑΔΗ, «Ὁ «Μέγ» Ἀλέξαντρος». — ΒΑΡΑΕΝΤΗ, «Δόξα καὶ Ζωή». — ΗΛΙΑ Π. ΒΟΥΤΙΕΡΙΑΝ, «Ἀφῆνης καὶ Νλόη» τοῦ Λόγγου. (μετάφρ.). — «Τίμωνας ὁ Μισάνθρωπος» τοῦ Δουκιανοῦ (μετάφρ. λ. 50). | «Ὁ Προσκυνητὴς». — ΓΗΓΑ ΓΚΟΛΦΗ, «Τὰ Τραγοῦδια τοῦ Ἀπρίλη» (Δρ. 2). — Π. Σ. ΔΕΛΤΑ «Στοχασμοὶ περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν μας» (λ. 50). — «Γιὰ τὴν Παρίδα» — Ἡ καρδιά τῆς Βασιλοπούλας» (Δρ. 3,50). — «Παραμῆθι δίχως ὄνομα» (Δρ. 3,50). — «Τὸν καιρὸ τοῦ Βουλγαροκτόνου» (τόμοι 2, Δρ. 4,50). — ΕΙΡΗΝΗΣ ΔΕΝΤΡΙΝΟΥ. «Ἀπὸ τὸν Κόσμο τοῦ Σαλονιοῦ». — ΑΓΓΙΡΗ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗ «Φυλλᾶδες τοῦ Γερδῆμου». — ΓΙΑΝΝΗ Κ. ΖΕΡΒΟΥ, «Ἡρωσιώτικα Τραγοῦδια». — Κ. ΘΕΟΤΟΚΗ, «Τὰ Γεωργικὰ τοῦ Βεργίλιου» (λ. 50). — «Σακούνταλα» τοῦ Καλλιθέα (Δρ. 1). — ΙΔΑ, «Σαμοθράκη» Δρ. 2). — Θ. ΚΑΤΡΑΠΑΝΗ, «Τὰ Τραγοῦδια τοῦ Στρατιώτη» (λ. 10). — ΑΝΤΩΝΗ Κ. ΔΕΚΟΠΟΥΛΟΥ, «Τὸ Βιολί». — ΑΔΕΣ. ΜΑΡΠΟΥΤΖΟΓΛΟΥ «De Profundis» τοῦ O. Wilde (Δρ. 2). — ΚΩΣΤΑ ΠΑΡΟΡΙΤΗ «Δηγ. τοῦ Δελινοῦ» (Δρ. 2). — «Οἱ νεκροὶ τῆς ζωῆς» (Δρ. 2). «Στὸ Ἄλμπουρο» (Δρ. 2). — ΑΔΕΣ. ΠΑΛΛΗ, «Ὁ ἔμπορος τῆς Βενετίας» (Β' ἐκδοσῆ). — ΑΔΕΣΑΝΤΡΑΣ ΠΑΠΑΜΟΣΚΟΥ, «Ἀθρῶπιος Μηχανισμός». — ΣΤΕΦ. ΡΑΜΑ, «Τὰ Παλιὰ καὶ τὰ Καινούργια». — ΖΗΣΙΜΟΥ ΣΙΔΕΡΗ, «Ὁ Αἴας» τοῦ Σοφοκλή (μετάφρ.). — ΗΛΙΑ ΣΤΑΥΡΟΥ, «Πλουτάρχου: Περὶ Παίδων Ἀγωγῆς» (μετάφρ.). — ΓΙΑΝΝΗ ΣΤΕΦΑΝΗ, «Μπουμπουκία». — Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ (δράματα): «Ζωντανοὶ καὶ Περσῆμοι», — «Ὁ Ἄσπυρος», — «Οἱ Ἄλυσίδες» (Δρ. 2). — ΜΕΝΟΥ ΦΙΑΛΗΝΤΑ «Ἀπὸ τοῦς Θρόλους τῶν Αἰώνων», — «Γραμματικὴ τῆς Ρωμαϊκῆς Γλώσσας» (Α' ἐκδοσῆ) καὶ Β' ἐκδοσῆ, τόμοι 2 (Δρ. 5). — Ζ. ΦΡΤΙΑΝ, (δράματα): «Τὸ Ἐκθετο», — «Δίχως Ἀκρογιάλι», — «Χτισμένο στὸν Ἄρμος». — ΦΩΤΗ Δ. ΦΩΤΙΑΔΗ. «Τὸ Γλωσσικὸ Πήχημα». — «Στὴ «Φοιτητικὴ Συντροφία» (λ. 50). — ΠΑΝΤΕΛΗ ΧΟΡΝ, «Μελάχρα».

Γιὰ τὸ ἔξωτερικὸ, λ. 25 παραπάνου ὁ κάθε τόμος.

ΤΟΜΟΙ περασμένοι τοῦ «ΝΟΥΜΑ» (ἔξὸν ἀπὸ τὸν πρῶτον ποὺ δὲν ὑπάρχει κανένα του ἀντίτυπο) πουλιοῦνται πρὸ 10,50 ὁ ἕνας γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ φρ. χρ. 12,50 γιὰ τὸ ἔξ. ἔξ. ἔξ. ἔξ.